

รายงานการวิจัย

การศึกษาความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ:

กรณีศึกษานานาตะกุด

A study of sacrifice Thep Pho Case Study: Ban Leathernecks

สมศักดิ์ ภู่อายงาม

สาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2561

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
การศึกษาความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ:
กรณีศึกษานานาตะกุด
A study of sacrifice Thep Pho Case Study: Ban Leathernecks

สมศักดิ์ ภู่อายงาม สาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปะการแสดง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทุนอุดหนุนโดย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ งบประมาณรายได้
ประจำปีงบประมาณ 2561

ชื่อเรื่อง	การศึกษาความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ: กรณีศึกษาบ้านนาตะกุด
	A study of sacrifice Thep Pho Case Study: Ban Leathernecks.
ผู้วิจัย	สมศักดิ์ ภูพรายงาม
สาขาวิชา	นาฏศิลป์และศิลปะการแสดง
	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ปีเสร็จวิจัย 2561

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เรื่อง ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจัดเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์พบว่า

พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่เกิดขึ้นจากความเชื่อและความเคารพเจ้าพ่อศรีเทพของชาวอำเภอศรีเทพที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยเชื่อว่าเจ้าพ่อศรีเทพจะช่วยปกป้องชาวบ้านให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งองค์ประกอบของพิธีบวงสรวงคือ 1.บุคคล 2.เวลา สถานที่ 3.เครื่องเซ่นสังเวย 4.อุปกรณ์

Title : The dance in sacrifice ceremony of Chao Poh Sri Thep

Author : Somsak Phuphraingam

Advisor : Dr. Natthanit Nakpee

Thesis Category : Independent Study M.A. Program in Science of Music and Dance

Naresuan University , 2015

Keywords : dance , Chao Poh Sri Thep , sacrifice ceremony

ABSTRACT

The independent study of “The dance in sacrifice ceremony of Chao Poh Sri Thep” is a qualitative thesis , the objectives to study history , configuration of sacrifice ceremony of Chao Poh Sri Thep , type of music and dance at Sri Thep Noi Sub-district , Sri Thep District , Phetchabun Province.

By using the historical process , invention dance , chart of music and dance , study from the documents and concerning thesis and storage data field by participant observation and interview then present an information as the Descriptive Analysis , found that :

The sacrifice ceremony of Chao Poh Sri Thep was an important worship which it was happened from the faith and respect to Chao Poh Sri Thep of people in Sri Thep District a long heritage , which they believed that Chao Poh Sri Thep will protect the people to be peaceful and happy. Which the configuration of sacrifice ceremony were 1. Persons 2. Time / Place 3. Oblation 4. Equipment For the type of music dance found that , use 2 kinds of musical instrument as a drum and a brass gong for this show and with the 7 styles of dance were 1. Walk 2. Sod Soi Mala 3. Yuang Krai 4. Give 5. Pray 6. Yoong Fon Hang 7. Point. Which it was a worship should be conserved to remain in the society for long.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีนั้น ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากคณาจารย์ นักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ที่ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี และสละเวลาในการให้ คำปรึกษา รวมถึงการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลต่างๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินการ วิจัย

ขอขอบพระคุณ อาจารย์กมล บุญเขต ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ อาจารย์จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและ วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ อาจารย์ช่วงวิทย์ เทียนศรี อาจารย์ปาริชาติ ลาจันนนท์ สาขาคณตรีและการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนกำลังทรัพย์ ที่ปรึกษาในด้านข้อมูลเนื้อหา และกำลังใจให้ใน การศึกษาครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ นายเชียบ ตะกุดแก้ว นายสมอง อิมโพด นายเลาะ กลิ่นเทศ นางปรงศรี กลิ่นเทศ นางพรวน แสงเงิน และวิทยากรทุกท่านที่ได้สละเวลาอันมีค่าให้ข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ด้วยความเต็มใจยิ่ง และให้ความร่วมมือกับผู้ศึกษามาตลอดในขณะเก็บข้อมูล ภาคสนามเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ อาจารย์สมศรี ศรีไพร อาจารย์แสงยม ศรีไพร อาจารย์จิระวัฒน์ รัตนเทพ บัญชากุล และนายวิโรจน์ หุ่นทอง ที่เป็นกำลังใจและช่วยเหลือจนทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ท้ายสุดนี้ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตทุกท่านที่ได้ประสิทธิ ประสาทความรู้และประสบการณ์ตลอดระยะเวลาการศึกษา และขอขอบคุณสมาชิกในครอบครัว ทุกคนที่ให้กำลังใจด้วยความรักและความห่วงใยมาโดยตลอด

คุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอบอบแด่ คุณบิดามารดา คณาจารย์ ผู้ที่ให้ความรู้ในการทำวิจัย ตลอดจนท่านที่ไม่ได้กล่าวมา ณ โอกาสนี้

สมศักดิ์ ภู่วรายงาม

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
ขอบเขตงานวิจัย.....	6
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	7
ข้อมูลของพื้นที่ที่ศึกษา.....	10
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	20
3 วิธีดำเนินการศึกษา.....	28
การเลือกพื้นที่การศึกษา.....	28
วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	28
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	29
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	30
การนำเสนอข้อมูล.....	30
4 ผลการวิจัย.....	32
การรำในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ.....	32
ความสำคัญของพิธีบวงสรวง.....	32
ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ.....	38
เครื่องเซ่นสังเวย และอุปกรณ์ต่าง ๆ	40
ขั้นตอนของพิธี.....	46

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ดนตรีที่ใช้ประกอบพิธี.....	73
 5 ผลสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	81
สรุปผลการศึกษา.....	81
อภิปรายผล.....	83
ข้อเสนอแนะ.....	86
 บรรณานุกรม.....	87
 ภาคผนวก.....	90
 ประวัติผู้วิจัย.....	97

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 ลักษณะการแต่งกายของชาวไทยเบิ้ง.....	37
2 เครื่องบูชาในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ.....	42
3 เครื่องบูชาสำหรับพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ(ของผู้เข้าร่วมพิธี).....	43
4 ถ้วยขวัญ.....	43
5 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมดาบ.....	44
6 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมตะเหว็ด.....	44
7 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมช้าง.....	45
8 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมม้า.....	45
9 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมเรือ.....	46
10 พิธีขออนุญาต.....	47
11 ผู้ประกอบพิธีหลักกำลังจุดเทียนธูปเชิญเจ้าพ่อศรีเทพมาประทับทรง.....	49
12 ตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธีบอกกล่าวเรื่องราวกับเจ้าพ่อศรีเทพ.....	51
13 เจ้าพ่อศรีเทพรักษาผู้เข้าร่วมพิธีที่มีอาการเจ็บป่วย.....	53
14 กระบวนทำรำอาวุธ(ผู้ประกอบพิธีหลัก).....	55
15 รำเชื้อในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ.....	56
16 การละเล่นชิงช้าชิงม้า.....	57
17 พิธีเรียกขวัญ.....	59
18 การไล่เรือในพิธีส่ง.....	61
19 ผู้เข้าร่วมพิธีรำตามจังหวะเพลงเพื่อส่งเจ้าพ่อศรีเทพกลับ.....	62
20 การขอขมาต่อผู้ประกอบพิธีหลัก.....	64
21 รูปแบบเครื่องแต่งกายของชาวบ้านที่มาร่วมพิธี.....	68
22 เสื้อแขนกระบอกสีขาว.....	69
23 ผ้าโจงกระเบนลาย.....	69
24 ผ้าสไบสีขาว.....	70

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
25 เข็มขัดเงิน.....	70
26 ภาพหน้าตรง.....	71
27 ภาพด้านข้าง.....	71
28 ภาพด้านหลัง.....	72
29 ดาบไม้.....	72
30 โจ่ง (โหนดินเผา).....	73
31 การบรรเลงโจ่ง (โหนดินเผา) ประกอบพิธีกรรม.....	74
32 โหม่ง.....	75
33 ผู้ประกอบพิธีหลัก.....	76
34 ผู้ประกอบพิธีเสริมกลุ่มคีตศิลป์(นักขับลำ).....	77
35 ผู้ประกอบพิธีเสริมกลุ่มดุริยางคศิลป์.....	78
36 ผู้ประกอบพิธีเสริมกลุ่มนาฏศิลป์(นางรำ).....	78

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงแผนที่ของศาลเจ้าพ่อศรีเทพ(ในเมือง) และศาลเจ้าพ่อศรีเทพ(ศาลอีตา).....	12
2 แสดงข้อมูลด้านสภาพทั่วไป(ลักษณะภูมิประเทศ).....	13
3 แสดงข้อมูลด้านสภาพทั่วไป(ลักษณะภูมิอากาศ).....	13
4 แสดงแหล่งน้ำและปริมาณน้ำ ประเภทแหล่งน้ำธรรมชาติ.....	14
5 แสดงแหล่งน้ำและปริมาณน้ำ ประเภทแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น.....	15
6 แสดงเส้นทางคมนาคม ของตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์.....	15
6 แสดงเส้นทางคมนาคม ของตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ (ต่อ) ..	16
7 แสดงข้อมูลรายละเอียดของการใช้ที่ดิน.....	16
8 แสดงข้อมูลพื้นที่ทำการเกษตร.....	17
9 แสดงการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร.....	18
10 แสดงข้อมูลผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นการเลี้ยงสัตว์.....	19
11 แสดงข้อมูลประชากรของตำบลศรีเทพ.....	20
12 แสดงลักษณะของวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยเบิ้ง.....	35
12 แสดงลักษณะของวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยเบิ้ง (ต่อ).....	36
13 แสดงแหล่งที่มาของวัตถุดิบในการประกอบอาหารของชาวไทยเบิ้ง.....	38
14 แสดงขั้นตอนของพิธีกรรมในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ.....	64
14 แสดงขั้นตอนของพิธีกรรมในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ (ต่อ).....	65
15 แสดงลักษณะของเครื่องแต่งกายที่พบในพิธีกรรม.....	66
15 แสดงลักษณะของเครื่องแต่งกายที่พบในพิธีกรรม (ต่อ).....	67

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดพิธีกรรมในสมัยโบราณ นิยมกระทำตามความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่า หากกระทำถูกต้องแล้วจะนำความสุขและความเป็นสิริมงคลมาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และวงศ์ตระกูล ปัจจุบันยังคงยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย และเป็นการเชื่อมโยงในเรื่องความเชื่อของคนในชาติที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน

พิธีกรรมที่คนไทยยึดถือปฏิบัติในโอกาสต่าง ๆ นั้น บางอย่างเป็นความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น บางอย่างเป็นความเชื่อเนื่องมาจากหลักปฏิบัติทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูหรือศาสนาอื่น ๆ

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา

วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียวเพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องหลักที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจโดยถ่องแท้

พิธีกรรมตามพจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า “พิธีกรรม” หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, มปป.)

พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง

พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา(กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม,2552 : 1)

ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกได้เป็นชนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณีหมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้น ๆ ผิดฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติมีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล (กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม,2552 : 2) ได้แก่(1) จารีตประเพณีหมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่าถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู(2) ขนบประเพณีหมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้กันโดยทั่วไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตายการแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่ (3) ธรรมเนียมประเพณีหมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณีหรือความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณีเป็นแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิด

ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

ดังนั้นกล่าวได้ว่า พิธีกรรมและประเพณีจัดเป็นจารีตประเพณีคือ แนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมานับว่าเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติให้รู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างชัดเจน โดยเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและองค์กรภาครัฐทุกส่วนให้สามารถนำไปปฏิบัติเองได้หมายความว่า ทำให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เกิดความชำนาญ และแนะนำผู้อื่นได้ที่สำคัญคือการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ในการทำพิธีอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยมีจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามโครงการดังกล่าวที่กรมการศาสนาจัดขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาติให้ดำรงอยู่สืบไป ที่นอกเหนือภารกิจหลักสำคัญยิ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธีงานพระราชกุศลและงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติงานด้านศาสนพิธีตามที่กระทรวง ทบวงกรม และหน่วยงานต่างๆ ขอความร่วมมือ ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพันธกิจกระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติสนองงานของสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ให้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

หากกล่าวถึงพิธีกรรมและความเชื่อนั้นมีความเป็นมาและเริ่มต้นอย่างไร พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ถ้าสังเกตให้ดีจะมีปรากฏให้พบเห็นในชีวิตประจำวันมากมาย ตั้งแต่เช้าตรู่เริ่มต้นวันใหม่ของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแต่ละวัน ซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้ปฏิบัติกันอยู่นั้น เราท่านอาจทราบหรือไม่สามารถจะทราบได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงต้องมีและจุดเริ่มต้นแหล่งที่มาหรือแหล่งกำเนิดใด แต่นักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์ ท่านได้ให้ความสนใจศึกษา ค้นคว้าเพื่อหาเหตุผลสนับสนุนแนวคิดไว้หลายท่าน ขอนำมากล่าวอ้างเพียงท่านเดียว คือ อีแวน พริทชาร์ทกล่าวถึง ความเชื่อที่สามารถโยงใยไปถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นไว้อย่างน่าสนใจว่า “มนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติและปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น มีผลกระทบต่องานชีวิตที่มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบหรืออธิบายได้เป็นเหตุให้มนุษย์เกรงกลัวและเคารพธรรมชาติเมื่อต้องการความปลอดภัยในชีวิตจึงเกิดการอ่อนน้อม ร้องขอ และการเซ่นสังเวยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่มนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ จะคิดค้น เมื่อประสบผลก็กลายเป็นความเชื่อ เป็นพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา” (กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, 2552 : 4-5)

ถ้าหากนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณา ก็น่าจะเป็นไปได้ดังตัวอย่างของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น เช่น พายุแลบ พายุร้อน พายุผ่า มีผลทำให้บ้านเรือน ต้นไม้หักโค่น

ไม่สามารถหาคำตอบได้นี้ก็เป็นอย่างหนึ่ง และอีกตัวอย่างหนึ่งคนในชุมชนเกิดล้มตายจำนวนมาก เขาไม่สามารถค้นหาคำตอบได้ก็ต้องกล่าวโทษธรรมชาติเกิดความเกรงกลัวธรรมชาติกลัวในสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถค้นพบคำตอบ และก็มีอีกตัวอย่างอีกหลากหลาย เช่น ขณะที่ฝนตกมนุษย์เข้าไปอาศัยหลบฝนอยู่ใต้ต้นไม้แต่ด้วยความบังเอิญต้นไม้ที่ต้นสูงอยู่กลางที่โล่ง ในทางวิทยาศาสตร์ส่วนที่สูงของต้นไม้และความเปียกชื้นของพื้นดินก็เป็นสื่อไฟฟ้าอย่างดีเกิดฟ้าผ่าลงมา ผู้ที่หลบอยู่ใต้ต้นไม้ถึงเสียชีวิต ผู้ไม่รู้ก็พยายามหาคำตอบโดยสร้างจินตนาการให้เกิดเป็นความเชื่อว่าเป็นเพราะต้นไม้มีเทพเจ้าพิทักษ์รักษาดาลให้เกิดมีพลังอำนาจทำลายชีวิตมนุษย์การที่มนุษย์ค้นหาคำตอบไม่ได้จึงต้องสร้างสิ่งหนึ่งขึ้นมาเพื่อต้องการให้ส่งผลทางด้านจิตใจ คือ ความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นบันดาลให้เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้เมื่อเกิดการเกรงกลัวธรรมชาติมนุษย์ก็ต้องมีการอ่อนน้อมร้องขอธรรมชาติโดยการเซ่นสังเวยธรรมชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ร้องขอแล้วแต่จะสร้างจินตนาการขึ้นมา และกรรมวิธีเซ่นสังเวยประกอบกรรการร้องขออ่อนน้อมต่อธรรมชาติตามแต่ชุมชนหรือคนในสังคมนั้นจะค้นคิดกรรมวิธีขึ้นมา เพื่อใช้เป็นสิ่งปลอบประโลมยึดเหนี่ยวทางจิตใจ นั่นก็คือ“พิธีกรรม”

วัฒนธรรมพื้นบ้านถือเป็นมรดกเก่าแก่ที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่สมัยโบราณ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ปรากฏชัดเจน เช่น ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ภาพเขียนที่ผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี การสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวส่วนใหญ่จะกระทำกันโดยทางวาจาหรือการท่องจำ ส่วนการบันทึกเรื่องราวทางวัฒนธรรมต่างๆ ของตนเองไว้ในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษรแทบจะไม่มีเลย (นคร พันธุ์ณรงค์, 2525 : 1) โดยชาวไทยเบิ้ง หรือไทยแดง หรือไทยโคราชเป็นชื่อเรียกกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ทางภาษาที่แตกต่างจากกลุ่มชนอื่นเป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาไทยภาคกลางเพี้ยน เหน่อ น้ำเสียงห้วนสั้น ภาษาพูดนิยมลงท้ายประโยคด้วยคำว่า “เบิ้ง” หรือ “แดง” ชาวไทยเบิ้ง หรือชาวไทยแดง เป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำลพบุรี และลุ่มแม่น้ำป่าสักและกระจายกระจายอยู่ในหลายจังหวัด ได้แก่ ลพบุรี สระบุรี เพชรบูรณ์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ และนครราชสีมา เป็นต้น มีหลักฐานยืนยันว่า มีการตั้งถิ่นฐานตั้งแตยุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น งดงามทั้งในแง่ของคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา และการละเล่น ตลอดจนวัฒนธรรมทางสังคมอื่นๆ

พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของประชาชนชาวอำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และพื้นที่ใกล้เคียง โดยประชาชนพร้อมใจกันจัดขึ้นจากความศรัทธาที่มีต่อองค์เจ้าพ่อศรีเทพสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานหลายชั่วอายุคน จนกลายมาเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบ

ทอดกันเป็นประจำทุกปี กำหนดจัดงานพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 (หรือตามประเพณีดั้งเดิมจะจัดในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3)

งานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเกิดขึ้นจากคติความเชื่อและความเคารพนับถือของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่รอบเมืองโบราณศรีเทพต่อ “องค์เจ้าพ่อศรีเทพ” ที่สิงสถิตอยู่ภายในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษโดยไม่มีหลักฐานสนับสนุนอย่างชัดเจน ที่สามารถทำให้ทราบถึงการจัดงานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพครั้งแรกเมื่อไร รวมถึงไม่สามารถที่จะบอกได้ว่าเจ้าพ่อศรีเทพเป็นใครมาจากไหน มีเพียงความเชื่อที่ชาวบ้านเชื่อว่า เจ้าพ่อศรีเทพเป็นเจ้าเมืองศรีเทพเก่า และคอยปกป้องรักษาเมืองศรีเทพมาแต่โบราณ พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพจึงถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือและขอบคุณเจ้าพ่อศรีเทพที่คอยช่วยบรรเทาทุกข์ปกป้องลูกหลานชาวเมืองศรีเทพให้อยู่เย็นเป็นสุขมาโดยตลอด บ้างก็เชื่อกันว่าเปรียบเสมือนการเลี้ยงฉลองหลังจากที่เจ้าพ่อศรีเทพเดินทางกลับมาจากยกกองทัพออกไปรบ(เสงี่ยม ศรีไพร. 2557 : สัมภาษณ์)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้ศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ จึงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของพิธีกรรม และรูปแบบของดนตรีนาฏศิลป์ประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ผู้วิจัยคาดหวังว่าผลงานวิจัยจะเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิชาการ และสามารถอนุรักษ์พิธีกรรมดังกล่าวให้อยู่สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
- 2.2 ศึกษาองค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

3. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้ใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาโดยใช้องค์ประกอบทฤษฎีทางด้านประวัติศาสตร์ในการศึกษาประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบของพิธีกรรม

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ทราบประวัติความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
- 4.2 ทราบองค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

5. ขอบเขตงานวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตออกเป็น 3 ประการคือ ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ขอบเขตด้านเนื้อหา และขอบเขตของระยะเวลา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

การศึกษาพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามจุดประสงค์ ดังนี้

- 1) ผู้ประกอบพิธี
- 2) ผู้เข้าร่วมพิธี
- 3) นักวิชาการท้องถิ่น

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ประวัติความเป็นมา
- 2) องค์ประกอบของพิธีกรรม

5.3 ขอบเขตของระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาการศึกษาโดยเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือน เมษายน 2561

- กันยายน 2561

6. ขอบเขตการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของพิธีกรรม ในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์เท่านั้น

7. นิยามศัพท์

พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ หมายถึง พิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ หมายถึง องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย

- 1) องค์ประกอบด้านบุคคล
- 2) องค์ประกอบด้านเวลา สถานที่
- 3) องค์ประกอบด้านเครื่องเซ่นสังเวย
- 4) องค์ประกอบด้านอุปกรณ์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ฉบับนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นหลัก ดังนี้

1. ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
 - 1.1) ทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์
2. ข้อมูลของพื้นที่ที่ศึกษา
 - 2.1) ข้อมูลทั่วไป
 - 2.2) ข้อมูลทางกายภาพ
 - 2.3) ข้อมูลทางเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ
 - 2.4) ข้อมูลทางสังคม
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

1.1) ทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์

แนวคิดโครงสร้างทางสังคมของชุมชนโดยทั่วไปแล้ว มนุษย์ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ ณ ที่ใด สามารถรู้ว่าตนควรมีความสัมพันธ์กับผู้ที่ติดต่อด้วยในแต่ละวันนั้นอย่างไร ทั้งนี้เพราะสังคมหรือชุมชนมีแบบแผนทางสังคม (Social Patterns) ที่ได้มีการถ่ายทอดให้แก่สมาชิกจนเกิดความคุ้นเคย และทำให้รู้ได้ว่าตนจะมีพฤติกรรมเช่นไร ซึ่งในทางสังคมวิทยาเรียกแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) นี้ว่า “โครงสร้างทางสังคม” (Social Structures) (ธีราพร ทวีธรรมเจริญ, 2553, หน้า 107)

Kammeyer ได้กล่าวถึง โครงสร้างทางสังคมว่าเป็นแบบแผนทั่วไปของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีมาช้านาน โดยเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ได้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งอาจเริ่มจากคน 2 คน โดยผ่านกลุ่มและองค์กรต่างๆ ไปจนถึงระดับสังคม จึงทำให้สามารถสังเกตแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว แล้วบอกถึงโครงสร้างทางสังคมได้ด้วยตัวอย่างเช่น ในชุมชนรักสามัคคีสมาชิกในชุมชนมีความสนใจที่จะจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น

ทำให้สมาชิกแต่ละคนซึ่งอาจจะไม่เคยมีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์กันมาก่อน ได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น และนำไปสู่การผูกมิตรเข้าไปอยู่ในกลุ่มของการทำกิจกรรมที่ได้ใช้เวลาร่วมกันนี้โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันซึ่งอาจเริ่มจากสมาชิกเพียงไม่กี่คนที่เป็นกลุ่มขนาดเล็กจนเป็นกลุ่มขนาดใหญ่และก่อให้เกิดโครงสร้างสังคมของกลุ่มขึ้นนั่นก็คือ แบบแผนโดยทั่วไปของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ฝังแน่นนั้นได้เกิดขึ้นในกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของชุมชนนี้เป็นต้น(Kammeyer, Kenneth, 1997, หน้า 88-90)

นอกจากนี้โครงสร้างทางสังคมของชุมชนบางแห่ง อาจมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันโดยมีระบบของการจัดลำดับช่วงชั้น (Stratification Systems) ด้วยการให้ความสำคัญ ให้สิทธิพิเศษและให้อำนาจแก่บุคคลแตกต่างกัน ซึ่งสามารถใช้วิธีการพูดคุย หรือสังเกตจากลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ได้ทราบถึงโครงสร้างทางสังคมของชุมชนดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้โครงสร้างทางสังคม จะเป็นแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ฝังแน่น แต่ก็สามารถที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ไม่ว่าจะอยู่ในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กรหรือในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้นการศึกษาโครงสร้างชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้สามารถทราบถึงบทบาท และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหน่วยต่างๆ ในชุมชน และยังทำให้สามารถสังเกตบทบาทของสถาบัน องค์กร และบุคคลต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่ขับเคลื่อน ผลักดันชุมชนให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือมีพลวัตยิ่งขึ้น และที่สำคัญก็คือ เมื่อเราเข้าไปในชุมชนและได้ศึกษาถึงโครงสร้างของชุมชนจะทำให้ได้เรียนรู้วิถีชุมชนที่เกิดขึ้นจริง อันนำไปสู่การเกิดความเข้าใจชุมชน และเห็นภาพของชุมชนได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังช่วยทำให้สามารถจัดความสัมพันธ์ของตนเองกับชุมชนได้อย่างเหมาะสม และไม่เกิดอุปสรรคต่อการเข้าถึงชุมชนดังที่ (สนธยา พลศรี, 2545, หน้า 23-24) ได้กล่าวถึงชุมชนว่ามีโครงสร้างสังคมที่สำคัญ 2 ส่วน คือ

1. องค์การทางสังคม (social organization)

1) กระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน ทั้งที่เป็นการสร้างและการสอนระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ ความรู้ค่านิยม อุดมการณ์บรรทัดฐาน คุณธรรม การกำหนดสถานภาพและบทบาท ผ่านการขัดเกลาทางสังคม (socialization) หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและสถานภาพที่ตนครอบครองอยู่

2) กลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้จัดระเบียบทางสังคมแล้ว เป็นกลุ่มสมาชิกที่ได้ผ่านกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมในข้อ 1.1) แล้วกลุ่มคนเหล่านี้จะมีหลายขนาดตามจำนวนของ

สมาชิก มีความซับซ้อนของโครงสร้างแตกต่างกัน แต่มีองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกัน คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationship) แบบแผนทางพฤติกรรม (pattern of behavior) และภาระหน้าที่ (function) เช่น กลุ่มสังคม ครอบครัว สมาคม ชนชั้น และสังคมมนุษย์

2. สถาบันทางสังคม (Social Institution) มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ตำแหน่งทางสังคม (Social Position) ของบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกันภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบของบุคคลซึ่งเป็นไปตามสถานภาพและบทบาทที่บุคคลดำรงตำแหน่งแบบแผนพฤติกรรมหรือกรอบมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติของบุคคล โดยสถาบันทางสังคมในชุมชนมีได้หลายสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัวสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ เป็นต้น

องค์ประกอบทั้งสองส่วนของโครงสร้างทางสังคมนี้ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมาก และถือได้ว่ามีความสำคัญต่อชุมชน ซึ่งหากจะทำการศึกษาโครงสร้างของชุมชน นั้นก็หมายถึง เราต้องทำความเข้าใจกับระบบหรือแบบแผนความสัมพันธ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

การทำความเข้าใจแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในชุมชนเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพราะความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นสิ่งที่ซับซ้อนและมีอยู่หลายมิติทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมือง ซึ่งการเรียนรู้วิถีชุมชนโดยอาศัยแนวคิดเรื่องโครงสร้างทางสังคมนี้จึงต้องอาศัยทั้งการพูดคุย การสัมภาษณ์และการสังเกตประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความเข้าใจชุมชนให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นสำหรับประเด็นที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาแบบแผนความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของชุมชนนั้น

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคนอื่นๆ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ, 2545, หน้า 55-56) ได้ยกตัวอย่างประเด็นไว้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

- ดูการแบ่งหน้าที่ อาชีพในชุมชนมีอะไรบ้าง สัดส่วนอาชีพต่างๆเป็นอย่างไร
- ฐานะทางเศรษฐกิจภายในชุมชนมีความแตกต่างกันมากหรือน้อยอย่างไร เช่น ลักษณะการใช้ชีวิตการหารายได้การแบ่งหน้าที่ ฯลฯ

2. ความสัมพันธ์ทางสังคม

- กลุ่มทางสังคมต่างๆ ทั้งที่จัดตั้งโดยรัฐหรือชุมชนเอง กลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มอิทธิพล ฯลฯ
- ระบบหรือระดับการศึกษาในชุมชน
- บทบาทหญิงชายต่อโครงสร้างสังคมการใช้เวลาว่างของสมาชิกในชุมชน ฯลฯ

3. ความสัมพันธ์ทางการเมือง

- โครงสร้างการปกครองท้องถิ่น (องค์กรผู้นำ รายชื่อกรรมการฯลฯ)
- รูปแบบการมีส่วนร่วมในชุมชน การแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจต่างๆในชุมชน ฯลฯ

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาแบบแผน และประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยศึกษาจากการเข้าสู่ชุมชน และได้มีการศึกษาข้อมูลแบบแผนความสัมพันธ์ในชุมชนแล้ว ในบางครั้งเราอาจเกิดข้อสงสัยในแบบแผนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นได้ซึ่งตรงจุดนี้สามารถทำความเข้าใจชุมชนให้มากยิ่งขึ้น ด้วยการอาศัยแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนมาช่วยในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ของชุมชนได้อย่างมีเหตุผล เข้าใจในพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนและยังอาจจะสามารถคาดคะเนเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงการวิเคราะห์ชุมชนต่อไปได้

2. ข้อมูลของพื้นที่ที่ศึกษา

2.1) ข้อมูลทั่วไป

ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีจำนวน 15 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งหมด 2,431 ครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรกร 1,986 ครัวเรือน (คิดเป็นร้อยละ 82 ของครัวเรือนทั้งหมด) พื้นที่ทั้งหมด 159,565 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 48,029 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 80.63 ของพื้นที่ทั้งหมด) โดยแบ่งเป็น

- 1) พื้นที่นา 35,154 ไร่
- 2) พื้นที่ไร่ 9,750 ไร่
- 3) พื้นที่ทำสวนไม้ผลไม้ยืนต้น 2,800 ไร่
- 4) พื้นที่เพาะปลูกพืชผักและไม้ดอกไม้ประดับ 325 ไร่

ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีกลุ่มเกษตรกร จำนวน 2 กลุ่ม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มอาชีพ จำนวน 3 กลุ่ม

บ้านศรีเทพน้อยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอศรีเทพ ระยะทางห่างจากอำเภอศรีเทพ 12 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวกเป็นถนนลาดยางเชื่อมติดต่อกับทางหลวงหมายเลข 21 สายสระบุรี - หล่มสัก โดยแยกเข้าทางสี่แยก อำเภอศรีเทพ เข้ามาทางบ้านใหม่สำริกา (แผนภาพที่ 1) ลักษณะหมู่บ้าน อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม สภาพทั่วไปเป็นที่ราบโดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านอยู่ติดกับคูเมืองเก่าศรีเทพ

2.2) ข้อมูลทางกายภาพ

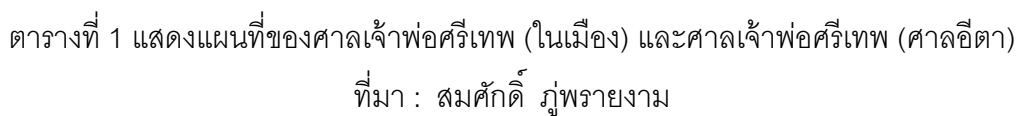
1) ที่ตั้ง ตำบลศรีเทพตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของอำเภอศรีเทพ ห่างจากที่ว่าการอำเภอศรีเทพ

- ไกลสุด 18 กิโลเมตร มีพื้นที่ 95.30 ตารางกิโลเมตร

- สภาพพื้นที่ป่าไม้ 18.64 ตารางกิโลเมตร

2) อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อ ตำบลนาสนุ่นและโคกสะอาด
ทิศใต้	ติดต่อ ตำบลหนองย่างทอยและคลองกระจิง
ทิศตะวันออก	ติดต่อ ตำบลนาสนุ่นและหนองย่างทอย
ทิศตะวันตก	ติดต่อ ตำบลสระกรวด

ที่มา : สมศักดิ์ ภู่อารายงาม

2) สภาพทั่วไปของภูมิประเทศและอากาศ

1) ลักษณะภูมิประเทศ

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลด้านสภาพทั่วไป (ลักษณะภูมิประเทศ) ของพื้นที่ที่ศึกษาพิธีกรรม “บวงสรวง
เจ้าพ่อศรีเทพ” ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ประเภท	หมู่ที่	จำนวน	คิดเป็นร้อยละ
ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง	1, 2, 3, 6, 7, 9, 10, 12, 13 และ 15	25,071	71.32
ที่ราบ	4,5,8,11 และ 14	10,083	28.68
รวม	15 หมู่	35,154 ไร่	100

ที่มา: รายงานประเมินคุณภาพภายในหน่วยงาน องค์การบริหารส่วนตำบลศรีเทพ ประจำปี 2556
(องค์การบริหารส่วนตำบลศรีเทพ, 2556, หน้า 3)

2) ลักษณะภูมิอากาศเฉลี่ยในรอบ 5 ปี (พ.ศ. 2551 – พ.ศ. 2556)

จากการวิเคราะห์สภาพอุณหภูมิอากาศของตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์
ได้ข้อสรุป ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงแสดงข้อมูลด้านสภาพทั่วไป (ลักษณะภูมิอากาศ) ของพื้นที่ที่ศึกษาพิธีกรรม “บวงสรวง
เจ้าพ่อศรีเทพ” ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ฤดู	อยู่ระหว่างเดือนใดในรอบปี		อุณหภูมิเฉลี่ย	
	เดือน	เดือน	สูงสุด	ต่ำสุด
ร้อน	มีนาคม	พฤษภาคม	35 °C	33 °C
ฝน	มิถุนายน	กันยายน	35 °C	30 °C
หนาว	ตุลาคม	กุมภาพันธ์	30 °C	22 °C

ที่มา : แบบรายงานการพยากรณ์อากาศ (สำนักงานอุตุนิยมวิทยา อำเภอวิเชียรบุรี, 2556, 34, 65
และ 78)

3) แหล่งน้ำและปริมาณน้ำในรอบปี ปริมาณน้ำฝน

1) แหล่งน้ำและปริมาณน้ำในรอบปี

1.1) แหล่งน้ำธรรมชาติ

1.2) แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

ตารางที่ 4 แสดงแหล่งน้ำและปริมาณน้ำ ประเภทแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่สำรวจพบในตำบลศรีเทพ
อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ประเภทแหล่งน้ำ	ที่ตั้ง/ไหลผ่าน (หมู่ที่)	ใช้ประโยชน์สำหรับ (ระบุ)	สภาพการใช้งาน	
			ตลอดปี	เฉพาะฤดู
แม่น้ำป่าสัก	2,7,9,10	แหล่งประมง		/
คลองลำเหียง	1,6,7,9,10,13	การเกษตร		/
คลองลำห้วยยาง	2,4,15	“		/
คลองบ้าน	4,15	“		/
คลอง	3	“		/
คลองไถสีไฟ	7	การเกษตร		/
คลองไถตะคร้อ	7	“		/
คลองไถคลองขอม	7	“		/
คลองชุด	6	“		/
คลองตารอด	6	“		/

ที่มา : รายงานการปฏิบัติงานตามแผนประจำปีการศึกษา 2556 (โรงเรียนบ้านศรีเทพน้อย, 2557,
หน้า 102)

ตารางที่ 5 แสดงแหล่งน้ำและปริมาณน้ำ ประเภทแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ที่สำรวจพบในตำบลศรีเทพ
อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ประเภทแหล่งน้ำ	จำนวน (แห่ง/สาย)	ที่ตั้ง/ไหลผ่าน (หมู่ที่)	ประโยชน์	สภาพการใช้งาน	
				ตลอดปี	เฉพาะฤดู
สระน้ำ	14	1,2,6,8 และ 11	อุปโภค	/	-
อ่างเก็บน้ำ	3	3, 4, 5 และ 7	อุปโภค	-	/
บ่อบาดาล	5	9, 10, 12 13และ 15	อุปโภค	/	-
รวม		22 แห่ง			

ที่มา : รายงานการปฏิบัติงานตามแผนประจำปีการศึกษา 2556 (โรงเรียนบ้านศรีเทพน้อย, 2557,
หน้า 103 - 104)

4) เส้นทางคมนาคม

ตารางที่ 6 แสดงเส้นทางคมนาคมของตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ชื่อถนน	ระยะทาง (กม.)	ชนิดของถนน	สภาพการใช้ (เดือน)
1. ถนนเชื่อมระหว่างตำบล/อำเภอ (ระบุจากไหนถึงไหน)			
สี่แยกที่ว่าการอำเภอถึงถนนสายใน	13	ลาดยาง	ทุกฤดู
สามแยกมอดินแดงถึงถนนสายใน	13	“	“
2. ถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน (ระบุจากไหนถึงไหน)			
ตำบลศรีเทพไปหมู่บ้านทางทิศเหนือ	7	“	“
ตำบลศรีเทพไปหมู่บ้านทางทิศใต้	7	ลูกรัง	“
ตำบลศรีเทพไปหมู่บ้านทางทิศตะวันออก	6	“	“
ตำบลศรีเทพไปหมู่บ้านทางทิศตะวันตก	5	“	“

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ชื่อถนน	ระยะทาง (กม.)	ชนิดของถนน	สภาพการใช้ (เดือน)
3. ถนนเพื่อการเกษตร (ระบุจากไหนถึงไหน)			
ถนนจาก ม.14 ถึงถนนสายสระบุรี-หล่มสัก	7	“	“

ที่มา : รายงานการปฏิบัติงานตามแผนประจำปีการศึกษา 2556 (โรงเรียนบ้านศรีเทพน้อย, 2557, หน้า 190)

5) ข้อมูลชีวภาพ

1) การใช้ที่ดินและการถือครอง

1.1) การใช้ที่ดิน

ตารางที่ 7 แสดงข้อมูลรายละเอียดของการใช้ที่ดิน ที่สำรวจพบในตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ประเภทการใช้ที่ดิน	เนื้อที่ (ไร่)	คิดเป็น(ร้อยละ)	ผู้ถือครองถ้ามี	
			ครัวเรือน	คน
พื้นที่อยู่อาศัย	1,700	1.50	2,916	10,180
พื้นที่การเกษตร	10,507.5	95.00	2,547	7,641
พื้นที่สาธารณะ	500	0.45	-	-
พื้นที่รกร้างว่างเปล่า/ภูเขา	3,000	2.70	-	-
อื่นๆ	350	0.50	-	-
รวมพื้นที่ทั้งหมด	110,625	100	-	-

ที่มา : รายงานการปฏิบัติงานตามแผนประจำปีการศึกษา 2556 (โรงเรียนบ้านศรีเทพน้อย, 2557, หน้า 112)

2) พื้นที่ทำการเกษตรแยกเป็นรายหมู่บ้าน

ตารางที่ 8 แสดงข้อมูลของพื้นที่ทำการเกษตรแยกเป็นรายหมู่บ้าน ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอ ศรี
เทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

หมู่ที่	พ.ท.ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่การเกษตร					ที่อยู่อาศัย
		ที่นา	ที่ไร่	ไม้ผล	ป่าไม้	พืชผัก	
1	10,096	4,623	5,123	200	-	-	150
2	9,225	6,468	1,850	200	700	50	150
3	3,685	1,218	1,325	-	-	-	100
4	5,977	4,998	500	100	250	-	100
5	8,712	5,625	1,750	-	250	-	100
6	5,783	3,612	1,550	100	150	-	110
7	2,485	1,596	450	50	150	-	60
8	4,317	2,814	975	50	100	50	110
9	5,687	3,150	1,875	-	100	-	100
10	4,598	2,233	2,250	-	-	-	100
11	6,362	2,814	2,750	350	150	100	100
12	8,262	4,830	3,335	50	300	-	100
13	8,362	4,830	2,925	150	-	-	150
14	4,803	2,688	1,675	70	250	-	70
15	8,067	4,704	2,850	100	-	-	70
รวม	110,625	66,000	35,575	3,500	3,000	200	1,700

ที่มา : รายงานการปฏิบัติงานตามแผนประจำปีการศึกษา 2556 (โรงเรียนบ้านศรีเทพน้อย, 2557, หน้า 144)

3) ผลผลิตทางการเกษตร

เป็นผลผลิตทางการเกษตรให้กับตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังตารางที่ 8 และตารางที่ 9 ต่อไป

ตารางที่ 9 แสดงการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรของตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ชื่อพืช	เนื้อที่เพาะปลูก		ผลผลิต		
	ไร่	คิดเป็นร้อยละ	รวม	ต่อไร่	หน่วย
1. ข้าวนาปี	66000	62	363000	550	ตัน
2. พืชไร่	35575				
2.1 ข้าวโพด	10,000	9.5	7500	750	“
2.2 อ้อยโรงงาน	3000	2.85	3 3000	11000	“
2.3 มันสำปะหลัง	19275	18.34	67462	3500	“
2.4 ข้าวฟ่าง	1500	1.42	0.30	200	“
2.5 ถั่วเหลือง	500	0.47	17.5	350	“
2.6 ทานตะวัน	7.50	0.71	0.75	100	“
3. พืชผัก	400	0.38	-	-	
3.1 แตงกวา	50	-	-	-	“
3.3 ถั่วฝักยาว	100	.-	-	-	“

ที่มา : รายงานการปฏิบัติงานตามแผนประจำปีการศึกษา 2556 (โรงเรียนบ้านศรีเทพน้อย, 2557, หน้า 146)

ตารางที่ 10 แสดงข้อมูลของผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นการเลี้ยงสัตว์ และแมลงเศรษฐกิจของ
ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ชื่อสัตว์ที่เลี้ยง	เลี้ยงไว้เพื่อใช้ส่วนตัว		เลี้ยงไว้เพื่อจำหน่าย	
โคเนื้อ	-	-	1500	ตัว
สุกร	-	-	750	“
ไก่พื้นบ้าน	18,000	ตัว	16,542	“
เป็ด	5000	ตัว	250	“
สัตว์ปีกอื่นๆ(นก)	1,350	ตัว	12,898	“

ที่มา : รายงานการปฏิบัติงานตามแผนประจำปีการศึกษา 2556 (โรงเรียนบ้านศรีเทพน้อย, 2557, หน้า 147)

4) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ คือ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ตั้งอยู่บ้านบึงนาจาน หมู่ที่ 6 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดศรีเทพ

2.3 ข้อมูลทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของเกษตรกร ได้แก่ พืช สัตว์ประมง ไร่นาสวนผสม แปรรูป ปศุสัตว์ และภาคการเกษตรอื่น ๆ

ผลิตภัณฑ์หลักของตำบล คือ ชุดเครื่องนอน ปริมาณการผลิตต่อปี 22,857 ชิ้น มูลค่า 8,000,000 บาท

2.4 ข้อมูลทางสังคม

ตำบลศรีเทพ มีประชากรรวมทั้งสิ้น 10,664 คน 2,431 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนเกษตรกร 1,986 ครัวเรือน กลุ่มคนกลุ่มแรกที่มาตั้งหมู่บ้านในตำบลศรีเทพ มาจากพื้นเพเดิมและภาคกลาง เป็นบางส่วน เหตุผลที่อพยพมาจัดตั้งหมู่บ้านในตำบลศรีเทพเพราะอยู่ใกล้แหล่งน้ำป่าสักมีแหล่งน้ำทำการเกษตร ชื่อตำบลศรีเทพ มีความหมายว่า เมืองที่มีความเจริญ มีพื้นที่ทั้งหมด 77 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ 15 ดังนี้

ตารางที่ 11 แสดงข้อมูลประชากรของตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

หมู่ที่	ข้อมูลหมู่บ้าน		จำนวนครัวเรือน
	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร	
1	นาตะกรุด	560	117
2	นาตะกรุด	1,524	281
3	นาตะกรุด	720	182
4	โคกสะแกลาด	832	184
5	ศรีเทพน้อย	720	168
6	บึงนาจาน	1,230	279
7	ท่าไม้ทอง	453	115
8	เกาะลำโพง	618	163
9	แควป่าสัก	428	133
10	ท่าเลียง	432	80
11	สระปรีอ	381	72
12	รักไทย	481	135
13	หลักเมือง	1,230	257
14	คลองมะกอก	527	127
15	นาตะกรุดพัฒนา	483	138
รวม	15 หมู่บ้าน	10,619 คน	2,431 ครัวเรือน

ที่มา : รายงานประเมินคุณภาพภายในหน่วยงาน องค์การบริหารส่วนตำบลศรีเทพ ประจำปี 2556
(องค์การบริหารส่วนตำบลศรีเทพ, 2556, หน้า 12)

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 วัฒนธรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมขึ้นมาย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขซึ่งเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้ เรียกว่า วัฒนธรรม ดังนั้น

วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอารมณ์หล่อหุ้มร่างกายตกแต่งคนให้หน้าดูน่าชม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่กับคนเสมอ

ความหมายของวัฒนธรรม (Culture) นักวิชาการหลายคนได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมไว้ ซึ่งนำเสนอไว้เป็นรายละเอียดต่อไปนี้

พระยาอนุมานราชธน (2501, หน้า 18) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตและส่วนรวมวัฒนธรรม คือ วิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็นหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนรวมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษาความเชื่อ ระเบียบประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับ นิคม มุสิกทะ คามะ (2545, หน้า 4) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนเกิดจากกระบวนการ อันซับซ้อนทางสังคมหรือกลุ่มชน โดยรวมเอามิติทางด้านจิตใจ วัตถุ ภูมิปัญญาและอารมณ์เข้าไว้ด้วยกัน จนเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของสังคมนั้น มิใช่เพียงเรื่องของศิลปะและวรรณกรรม หากหมายรวมถึงรูปแบบวิถีชีวิต สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ระบบค่านิยม ตลอดจนขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ (อ้างใน รัตมณี แสงสีดา, 2556, หน้า 8)

สุพัตรา สุภาพ (2525, หน้า 99) กล่าวว่าวัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์คิดสร้างระบบ กฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ(อ้างใน รัตมณี แสงสีดา, 2556, หน้า 8)

ราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 1058) ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา(อ้างใน รัตมณี แสงสีดา, 2556, หน้า 9)

3.2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดเพชรบูรณ์

1 ประวัติจังหวัดเพชรบูรณ์

จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นเมืองโบราณ ที่ยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าใครสร้างเมืองนี้ขึ้นเมื่อใดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นุภาพทรงวิเคราะห์ว่า เพชรบูรณ์สร้างขึ้นมา 2 ยุค ในแห่งเดียวกัน วัดมหาธาตุและวัดโบราณเป็นหลักฐานยืนยันว่า ยุคแรกสร้างเมื่อ เมืองเหนือคือ กรุง

สุโขทัย หรือ พิษณุโลกเป็นเมืองหลวง มีลำน้ำอยู่กลางเมือง กำแพงเมืองกว้างยาวด้านละ 800 เมตร ยุคที่สอง สร้างในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีป้อมและกำแพงก่อด้วยอิฐปูนศิลา แต่เล็กและเตี้ยกว่า มีแม่น้ำอยู่กลางเมือง กำแพงเมือง ขนาดเล็กลง ตั้งอยู่ทางป่าด้านเหนือเพื่อป้องกันศัตรู ส่วนทางด้านใต้เป็นไร่นา จากหลักฐานการค้นพบซากโบราณสถาน และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ค้นพบ ในเมืองศรีเทพ เพชรบูรณ์มีอายุมากกว่า 1,000 ปี สร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกับเมือง พิมาย, ลพบุรี และจันทบุรี ดังหลักฐานที่ประกฏ เช่น ซากตัวเมืองและพระปรางค์ บริเวณที่ตั้งเมือง เป็นที่ราบ มีกำแพงดินสูงรอบเมือง และล้อมรอบ ด้วยคูเมือง ภายในเมืองมีพระปรางค์ ซากเทวสถาน รูปเทพารักษ์ พระนารายณ์ รูปยักษ์สลักด้วยศิลาแลง เช่นเดียวกับเมืองพิมาย ลพบุรี และจันทบุรี จึงเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าเป็นฝีมือของขอมที่ได้รับอารยธรรมจากอินเดีย

สมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัยลายพระหัตถ์เกี่ยวกับเพชรบูรณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีความว่าเดิมจะตั้งชื่อเมืองเพชรบุรี ให้ใกล้เคียงกับเพชรบุรี แปลว่า เมืองแข็ง แต่ชื่อ อาจใกล้เคียงกันมากเกินไป จึงตั้งชื่อว่าเพชรบูรณ์ สันนิษฐานว่าตั้งชื่อรุ่นเดียวกับเมืองพิษณุโลก คำว่าเพชรบูรณ์ อาจมาจากคำว่าพีช ในประเทศอินเดียมีเมืองโบราณชื่อ BIJURE เทียบได้กับพีชปุระ

ชื่อเมืองเพชรบูรณ์เขียนได้ 2 แบบ คือ เพชรบูรณ์ และ เพชรบุรี จากศิลาจารึกสมัยสุโขทัย (หลักที่ 53) จากวัดโคกการาม (พ.ศ. 1949) มีข้อความอ้างอิงถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ดังนี้

" รัฐมณฑลกว้างขวาง ทั้งปราศจากอันตรายและนำมาซึ่ง ความรุ่งเรือง รัฐสีมาของพระราชผู้ทรง บุญญสมภาคองค์ นั้น เป็นที่รู้จักกันอยู่ว่า ในด้านทิศตะวันออกทรงทำเมืองวัชชะปุระเป็นรัฐสีมา ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทรงทำเมืองเชียงทอง เป็น รัฐสีมา..."

จากศิลาจารึกนี้ ชื่อเมืองเพชรบูรณ์อาจจะมาจากคำว่าบุระหรือปุระ แปลว่า ป้อม หอวัง ส่วนคำว่าบูรณ์ มาจากคำว่า บุรณ แปลว่าเต็ม นายตรี อมาตกุล อธิบายว่า เมืองเพชรบูรณ์อาจจะ เป็นเมืองวัดก็ได้ แต่ยังไม่มีหลักฐานเพียงพอ หลักฐานโบราณคดี ชี้ชัดว่า เมืองเพชรบูรณ์ เป็นรัฐสีมาของสุโขทัย ได้แก่ พระเจดีย์ทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งพระประธานของวัดมหาธาตุของสุโขทัยและเมืองอื่นๆ ซึ่งจัดว่าเป็นพุทธสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัยแท้ และในการขุดค้นทางโบราณคดี ที่พระเจดีย์ ทรงดอกบัวตูม ที่วัดมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์ของกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2510 ค้นพบศิลปวัตถุจำนวนมาก เช่น เครื่องสังคโลก ของไทย และเครื่องถ้วยกับตุ๊กตาจีน

สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยา กฎหมายที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ว่าด้วยการเทียบศักดินาสำหรับข้าราชการ ที่มียศ สูงสุดมีศักดินาหนึ่งหมื่น ได้แก่ ฝ่ายทหาร จำนวน 12 ตำแหน่ง มีพระยาเพชรรัตนสงคราม ตำแหน่งประจำเพชรบูรณ์ด้วย สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา (สมเด็จพระมหาธรรมราชา) ได้ทำสัมพันธไมตรีกับ พระไชยเชษฐาธิราช แห่งนครเวียงจันทน์ เพราะเกรงว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาจะยกทัพมาตี สมเด็จพระมหาธรรมราชา พระไชยเชษฐาธิราช ได้ปฏิบัติตามสัญญาพันธมิตร ณ เจดีย์ศรีสองรักษ์ อีก 5 ปีต่อมาพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ท้าวพระไชยเชษฐา ส่งกองทัพมาช่วย ทางด่านเมืองนครไทย เข้ามาทางเมืองเพชรบูรณ์ ผ่านมาทางเมืองสระบุรีเวลารบนาน 9 เดือน จึงเสียกรุงศรีอยุธยา ราวปี พ.ศ. 2100 สมเด็จพระมหาธรรมราชา ที่กล่าวถึงเมืองเพชรบูรณ์ดังต่อไปนี้ พระยาละแวก เจ้าแผ่นดินเขมร ยกทหารมา 3 หมื่นคน เข้ามาทาง เมืองนครนายก สมเด็จพระมหาธรรมราชาเกรงว่าจะตั้งรับทัพเขมรไม่ได้ เพราะถูกพระเจ้าหงสาวดี กวาดต้อนเอาทหารและอาวุธไป เมื่อกรุงแตกสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงมีบัญชา ให้ขุนเทพอรชุน จัดเตรียมเรือพระที่นั่งและเรือประทับเสด็จไปที่เมืองพิษณุโลก เพื่อให้พ้นศัตรูก่อน ขณะนั้นพระเพชรรัตน เจ้าเมืองเพชรบูรณ์ มีความผิด จึงถูกปลดออกจากตำแหน่ง มีข่าวลือไปถึงเมืองหลวงว่า พระเพชรรัตนโกรธ และคิดชิงของสมเด็จพระมหาธรรมราชา จึงได้ปล้นกองทัพ หลวง สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึง ไม่เสด็จไปที่พิษณุโลก และตีทัพพระยาละแวกแตกไป ในสมัยพระมหาธรรมราชา ยังได้กล่าวถึง จังหวัดเพชรบูรณ์อีกว่า มีไทยใหญ่ที่เมืองกำแพงเพชรอพยพหนีพม่า และมอญมุ่งไปทางเมืองพิษณุโลก ทรงเกรง ว่าเป็นพวกอื่นปลอมปนมาด้วย จึงอาศัยด่านเพชรบูรณ์ เมืองนครไทย ขาดิระการและชา ไม่ให้ไทยใหญ่หนีไปได้

สมัยกรุงธนบุรี

พ.ศ. 2218 เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ได้นำกองทัพ ตีแตกทัพ อะแซ หุ่นกี้ (พม่า) ที่ล้อมเมืองพิษณุโลก ออกมาได้ และมาชุมนุม พักทัพที่เมืองเพชรบูรณ์

สมัยรัตนโกสินทร์

จากบทความ ในหนังสือนิทานโบราณคดี พระนิพนธ์ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงเมือง ศรีเทพและเมืองเพชรบูรณ์ว่า ขณะที่เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงไปสืบเมืองโบราณ และไม่มีใครรู้ว่าเมืองศรีเทพ อยู่ที่ใด ได้พบสมุดคำเป็นหนังสือให้คนเชิญตรา ไปบอกข่าวเรื่องการสืบรัชกาลที่ 2 ตามหัวเมืองสระบุรี เมืองชัยบาดาล เมืองศรีเทพและ เมืองเพชรบูรณ์ สำหรับพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรื่องทรงตั้งและแปลงนามเจ้าเมือง กรมการ ซึ่งมีว่า เจ้าเมืองเพชรบูรณ์ คือพระเพชรพิชัยปลดปล่อยเป็น

พระเพชรพิชัยภูมิ หลักฐานที่ชัดเจน เป็นพระราชนิพนธ์นิทาน โบราณคดีของสมเด็จพระยา
 ดำรงราชานุภาพเรื่องคนไข้เมือง เพชรบูรณ์ มีว่า เมืองเกิดไข้มาลาเรียระบาดอย่างร้ายแรง ที่เมือง
 เพชรบูรณ์ไม่มีผู้ใดอาสาไปรับราชการ ด้วยความกลัวไข้ ท่านจึงเสด็จไป ตรวจราชการที่เมือง
 เพชรบูรณ์ เองเพื่อแสดงให้เห็นว่า ไข้มาลาเรียไม่ได้ร้ายแรง อย่างเช่นที่กลัวกัน ขณะที่เตรียมตัว
 ออกเดินทางก็มีคนห่วงใย มาส่งและให้พรคล้ายกับจะไปทำการรบ เมื่อเสด็จถึง เมืองเพชรบูรณ์
 ทรงกล่าว ว่า " ฉันไปถึงเมืองเพชรบูรณ์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ท้องที่มณฑลเพชรบูรณ์ บอกแผนที่
 ได้ไม่ยาก ถือลำแม่น้ำป่าสัก เป็นแนวแต่เหนือลงมาได้มีภูเขาสูงเป็นเทือกเขาลงมา ตามแนวลำน้ำ
 ทั้งสอง ฟากเทือกข้างตะวันออก เป็นเขาปันน้ำ ต่อแดน มณฑล นครราชสีมา เทือกเขาตะวันตก
 เป็นเขาต่อ แดนมณฑลพิษณุโลก เทือกเขาทั้งสองข้างบางแห่งก็ห่าง บางแห่งก็ใกล้ แม่น้ำป่าสัก
 เมืองหล่มสักที่อยู่สุดลำน้ำทางข้างเหนือ แต่ลงมาถึงเมืองเพชรบูรณ์ตรงที่ตั้งเมืองเพชรบูรณ์
 เทือกเขาเข้ามา ใกล้ลำน้ำดูเหมือนจะไม่ถึง 400 เส้น แลเห็นต้นไม้บนภูเขาหน้าทั้ง 2 ผัง ทำเลที่
 เมืองเพชรบูรณ์ตอนริมน้ำเป็นที่ลุ่ม ฤดูน้ำ น้ำท่วมแทบ ทุกแห่ง พื้นที่ลุ่มขึ้นไปเป็นที่ราบ ทำนา
 ได้ผลดีเพราะอาจจะขุดเหมืองชักน้ำจากห้วยเข้านาได้เช่นเมืองลี้แล พื้นที่ราบขึ้นไป เป็นโคกสลับ
 กับแอ่งเป็นหย่อม ๆ ไปจนถึงเชิงเขาบรรทัด บนโคกเป็นป่าเต็งรังเพาะปลูกอะไรอย่างอื่นไม่ได้ แต่
 ตามแอ่งน้ำ เป็นที่น้ำซับ เพาะปลูกพันธุ์ไม้ งอกงามดี เมืองเพชรบูรณ์จึงสมบูรณ์ ด้วยกสิกรรม
 จนถึงชาวเมืองทำนา ครั้งเดียวก็ได้ข้าวพอกินกันทั้งปี สิ่งซึ่งเป็น สินค้า เมืองเพชรบูรณ์ ก็คือ ยาสูบ
 เพราะรสดีกว่ายาสูบ ที่อื่นทั้งหมด ในเมืองไทย ชาวเมืองเพชรบูรณ์ จึงหาผลประโยชน์ ด้วยการ
 ปลูกยาสูบขาย" หลังจากทีสมเด็จพระยา ดำรง ราชานุภาพ เสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ทรงยืนยัน
 ถึงประโยชน์ ของการไป ครั้งนี้ว่าสามารถหาคนไปรับราชการ ในเมืองเพชรบูรณ์ได้ มากกว่า
 สมัยก่อนมาก

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลรวบรวมหัวเมืองต่างๆ เข้าเป็นมณฑล ในปี
 พ.ศ. 2436 และในปี พ.ศ. 2440 เมืองเพชรบูรณ์ได้ยกฐานะเป็นมณฑลเพชรบูรณ์ ผู้ว่าราชการ
 จังหวัด ดำรงตำแหน่ง สมุหเทศาภิบาลอำเภอหล่มสัก ยกฐานะเป็น จังหวัดหล่มสักใน พ.ศ. 2447
 มณฑลเพชรบูรณ์ถูกยุบไป ขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก แต่ได้รับการ แต่งตั้งอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2450 ใน
 สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ยุบเมืองเพชรบูรณ์ไปขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก มีฐานะเป็น
 เมือง เพชรบูรณ์ตามเดิม มีการยกเลิกมณฑล ต่างๆ เมื่อมีพระราชพิธีราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นครบาลเพชรบูรณ์

ในระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2 และสงครามมหาเอเชียบูรพา กรุงเทพฯ ถูกข้าศึกโจมตี
 จนประชาชนต้องอพยพ ออกต่างจังหวัด จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เห็นสมควร

ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะมีชัยภูมิประเทศ เป็นภูเขา ล้อมรอบ มีทางออกทางเดียว ศัตรูรุกรานยาก คณะรัฐมนตรีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ยกพระราชกำหนด สร้างนครบาลขึ้นชื่อว่า "พระราชกำหนดระเบียบการบริหาร นครบาล เพชรบูรณ์ และสร้างพุทธบุรี พ.ศ.2487"

การก่อสร้างเมืองหลวงใหม่ได้ดำเนินการโดยเร่งด่วน และถือเป็น ความลับของราชการ ยุทธของชาติตลอดมา เพื่อ มิให้ข้าศึก รู้แผนการณ์ กระทั่งวันที่ 20 กรกฎาคม 2487 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เสนอ พระราชกำหนด ระเบียบราชการ บริหาร นครบาลเพชรบูรณ์ฯ พ.ศ. 2487 ต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่ออนุมัติเป็นพระราชบัญญัติ มีผลดำเนิน การ อย่างถาวร ตลอดไปแต่ในที่สุด สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่อนุมัติด้วยคะแนนเสียง 48 ต่อ 36 ด้วยเหตุผลว่า "เพชรบูรณ์เป็นแดนกันดาร ภูมิประเทศเป็นป่าเขา และมีไข้ชุกชุม เมื่อเริ่มสร้างเมืองนั้นผู้ที่ถูกเกณฑ์ไปทำงานล้มตายลง นับเป็นพัน ๆ คน

" อนุสรณ์นครบาลเพชรบูรณ์แห่งนี้ จึงสร้างขึ้นเพื่อรำลึก ถึงบุญคุณและอัจฉริยภาพของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และเพื่อคน เพชรบูรณ์ จะได้ภูมิใจในประวัติศาสตร์ช่วงหนึ่งและความเจริญก้าวหน้า ของบ้านเมืองตน

นครบาลเพชรบูรณ์

3.3 ประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ที่ตั้ง อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพตั้งอยู่ในเขตตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือประมาณ 240 กิโลเมตร

เมืองศรีเทพซึ่งเป็นที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำป่าสักไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 5 กิโลเมตร ตัวเมืองตั้งอยู่เชิงเขาเพชรบูรณ์ที่กั้นระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคกลางตอนบน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำป่าสัก และมีเขาถมอรัตนอยู่ห่างไปทางทิศตะวันตกประมาณ 20 กิโลเมตร

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพมีพื้นที่ทั้งหมด 2,902 ไร่ 3 งาน 25 ตารางวา

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จากการสำรวจและการขุดค้น - ขุดแต่งทางด้านโบราณคดีภายในบริเวณเมืองศรีเทพ และพื้นที่อื่นๆโดยรอบ ได้พบหลักฐานที่แสดงว่า เมืองศรีเทพมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมายาวนานตามลำดับ ดังนี้

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย จากหลักฐานการสำรวจและขุดค้นภายในบริเวณเมืองศรีเทพ คือ โครงกระดูกมนุษย์ เครื่องมือเหล็กปลายแหลม ลูกปัดหิน - ดินเผา และภาชนะดิน

เผา วางอยู่กับโครงกระดูก แสดงว่า มีมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย หรือในช่วงกึ่งก่อนประวัติศาสตร์อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมาก่อนแล้ว

สมัยที่เมืองศรีเทพเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นเมือง เป็นช่วงเวลาที่เมืองศรีเทพรับอารยธรรมจากภายนอกแล้วพัฒนาขึ้นเป็นเมือง ซึ่งคงเริ่มขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญคือ การพบกลุ่มเทวรูปรุ่นเก่า เช่น พระนารายณ์สวมหมวกแปดเหลี่ยม พระกฤษณะโควรรณะ พระสุริยเทพที่สลักจากหินทราย ซึ่งเป็นรูปเคารพในศาสนาฮินดูเมื่อประมาณพุทธศตวรรษ ที่ 11 - 13

เมืองศรีเทพสมัยวัฒนธรรมทวารวดี เป็นช่วงเวลาที่เมืองศรีเทพรับเอาวัฒนธรรมทวารวดีที่แผ่ขยายมาจากภาคกลาง ของประเทศไทยเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 หรือพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อและรูปแบบศิลปกรรมตามวัฒนธรรมต้นแบบที่เจริญรุ่งเรืองภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนา โบราณสถานสำคัญที่สร้างขึ้นในช่วงนี้ ได้แก่ โบราณสถานเขาค้างใน และถ้ำเขาถมอรัตน์ นอกเมืองศรีเทพ

เมืองศรีเทพสมัยวัฒนธรรมเขมรโบราณ หลังจากวัฒนธรรมทวารวดีเสื่อมลง วัฒนธรรมเขมรโบราณได้เข้ามามีอิทธิพลแทนที่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 และมีการปรับเปลี่ยนเรื่องการนับถือศาสนา จากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาฮินดู รูปแบบของศิลปกรรมจึงเปลี่ยนมารับอิทธิพลศิลปะแบบเขมร ได้แก่ ปราสาทศรีเทพ และปราสาทสองพี่น้อง มีลักษณะเป็นศิลปะเขมรแบบนครวัด ที่ยังคงปรากฏลักษณะศิลปะเขมรแบบบาปวนอยู่ด้วย (พ.ศ. 1600 - 1650) อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังปรากฏร่องรอยของพระพุทธศาสนาแบบมหายานที่เมืองศรีเทพอีกครั้ง น่าจะตรงกับช่วงที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงแผ่พระราชอำนาจ มายังบริเวณนี้ ซึ่งปรากฏการปรับเปลี่ยนและบูรณะศาสนสถานหลายแห่ง

ในสมัยสุโขทัย ไม่ปรากฏหลักฐานที่อ้างอิงถึงเมืองศรีเทพ แต่ปรากฏชื่อของเมืองเพชรบูรณ์หรือ “วัชชปุร” ในศิลาจารึกหลักที่ 93 แทน เข้าใจว่า ในขณะนั้น เมืองศรีเทพคงลดบทบาทเป็นเมืองขนาดเล็กที่ไม่มีความสำคัญมากนัก

ในสมัยอยุธยา มีชื่อเมืองศรีถมอรัตน์ หรือเมืองศรีเทพรวมอยู่ในทำเนียบหัวเมืองด้วย และยังคงมีฐานะเป็นเมืองศรีเทพมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกเมืองศรีเทพเป็นเมืองตรี แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองวิเชียรบุรี ครั้นต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นแบบมณฑลได้ลดฐานะเมืองวิเชียรบุรีลงเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองศรีเทพ เมื่อ พ.ศ. 2478 โดยเริ่มสำรวจเก็บข้อมูลเมื่อ พ.ศ. 2505 และจัดตั้งเป็นโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพใน พ.ศ. 2527 เนื่องจากยังคงมีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีเพิ่มเติมอีกเป็นจำนวนมาก การดำเนินงานโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพจึงยังคงกระทำอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

โบราณสถานสำคัญ เมืองศรีเทพมีลักษณะเป็นเมืองแฝด ประกอบด้วยเมืองรูปวงกลมหรือที่เรียกว่า “เมืองใน” มีพื้นที่ประมาณ 1,300 ไร่ และเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่ต่อออกไปทางด้านทิศตะวันออก ที่เรียกกันว่า “เมืองนอก” มีพื้นที่ประมาณ 1,589 ไร่ มีโบราณสถานต่างๆ ที่สำคัญดังนี้

เมืองใน ผังเมืองมีลักษณะเป็นวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 กิโลเมตร ล้อมรอบด้วยคูน้ำ ภายในเมืองในมีกลุ่มโบราณสถานหลักอยู่ใจกลางเมือง ได้แก่ โบราณสถานเขาค้างใน ปรางค์ศรีเทพ และปรางค์สองพี่น้อง นอกจากนี้ ยังพบโบราณสถานขนาดเล็กอีกประมาณ 50 แห่ง และมีสระน้ำประมาณ 70 สระ สระน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือ สระปรางค์ มีพื้นที่ประมาณ 8 ไร่

เมืองนอก ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมน มีคูน้ำคันดินล้อมรอบทุกด้าน โดยด้านตะวันตกใช้คูน้ำและคันดินร่วมกับคูน้ำคันดินด้านตะวันออกของเมืองใน โดยมีโบราณสถานกระจายอยู่ประมาณ 60 แห่ง นอกจากนี้ ยังมีสระน้ำประมาณ 30 แห่ง สระน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือ สระขวัญ

โบราณสถานนอกเมืองศรีเทพ

ถ้าเขามอรัตน์ ตั้งอยู่ในตำบลโคกสะอาด เป็นโบราณสถานที่ดัดแปลงจากถ้ำธรรมชาติบนยอดเขามอรัตน์

โบราณสถานเขาค้างนอกและกลุ่มโบราณสถานใกล้เคียง ตั้งอยู่ที่บ้านสระปรือ ตำบลศรีเทพ มีแนวคันดินเชื่อม ต่อจากเมืองศรีเทพมายังโบราณสถานกลุ่มนี้ ซึ่งส่วนใหญ่ก่อสร้างด้วยอิฐ มีอยู่ประมาณ 40 แห่ง โดยมีโบราณสถานเขาค้างนอกเป็นโบราณสถานหลัก

โบราณสถานปรางค์ฤๅษี เป็นศาสนสถานรูปแบบปราสาทก่อสร้างด้วยอิฐ สันนิษฐานว่า มีอายุร่วมสมัยกับปรางค์ศรีเทพและปรางค์สองพี่น้อง คือ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 - 17

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ นาฏยประวัติศาสตร์ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจัดเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งมีวิธีการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่การศึกษา

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษาไว้ คือตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากสำรวจเบื้องต้นพบว่า พื้นที่ดังกล่าวข้างต้นยังปรากฏว่ามีการการสอนและฝึกหัดเป็นพื้นที่อาศัยของวิทยากรผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยจึงพิจารณาเห็นว่าควรศึกษาพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพในพื้นที่นี้ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

2. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ ศึกษาจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และศึกษาภาคสนาม (Field Research) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ศึกษาจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความ และเอกสารวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ องค์ประกอบพิธีกรรม รูปแบบดนตรีและนาฏศิลป์ที่อยู่ในพิธีกรรมเพื่อรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยนำทฤษฎีทางมานุษยวิทยาดนตรีและนาฏศิลป์ มาใช้เป็นแนวทางหลักในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับนาฏยประวัติศาสตร์

แหล่งข้อมูลด้านเอกสารต่าง ๆ ที่ผู้ศึกษาดำเนินการรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

- ห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยนเรศวร
- ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
- ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

- ห้องสมุดประวัติศาสตร์เพชรบุรี อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

2.2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ เช่น แบบสัมภาษณ์ กล้องบันทึกภาพ แลบบันทึกเสียง กล้องวิดีโอ ทัศนียภาพ เป็นต้น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพที่ปรากฏในตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการบันทึกเสียงและบันทึกภาพ ด้วยกล้องบันทึกภาพ แลบบันทึกเสียง และบันทึกข้อมูลในสมุดบันทึกเพื่อบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ผู้ประกอบพิธี
2. ผู้เข้าร่วมพิธี
3. นักวิชาการท้องถิ่น

ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาการศึกษาโดยเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนมีนาคม 2561 - เดือนกรกฎาคม 2561

2.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากวีดิทัศน์ และบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ ดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้ศึกษาใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ โดยกำหนดหัวข้อและประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษาไว้ เพื่อกำหนดขอบเขตของข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยมีกระบวนการสร้างเครื่องมือ (แบบสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัย) ดังนี้

3.2 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ และกำหนดวัตถุประสงค์

3.3 กำหนดขอบเขตเครื่องมือให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

3.4 สร้างแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดหัวข้อและประเด็นหลักของเนื้อหาเกี่ยวกับสัมพันธ์กันกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้งหมด

3.5 ตรวจสอบความสอดคล้องของประเด็นต่าง ๆ

3.6 นำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูล

3.7 กล้องบันทึกภาพเครื่องไหว ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลการแสดง การสัมภาษณ์ และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3.8 กล้องถ่ายภาพ ใช้สำหรับบันทึกภาพถ่าย เพื่อรวบรวมข้อมูลและบันทึกเป็นหลักฐาน

3.9 เครื่องบันทึกเสียง ใช้สำหรับบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ บทร้องและทำนองเพลง

3.10 แอปพลิเคชันไลน์เพื่อใช้สำหรับวิเคราะห์องค์ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพให้แก่ผู้แสดงบทร้อง การแต่งกายเครื่องดนตรีขั้นตอนการแสดงและโอกาสที่แสดง

3.11 สมุดบันทึก ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดกระทำเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ และใช้ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาประวัติความเป็นมา ใช้ทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์ในการศึกษาองค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ สรุปผลและเรียบเรียงผลการศึกษาลำดับขั้นตอน ดังนี้

4.1 ประวัติความเป็นมา

4.2 องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

1. องค์ประกอบด้านบุคคล
2. องค์ประกอบด้านเวลา สถานที่
3. องค์ประกอบด้านเครื่องเซ่นสังเวย
4. องค์ประกอบด้านอุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม

5. การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยประมวลข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ และการสังเกต ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

นำเสนอความเป็นมาของปัญหาวัตถุประสงค์กรอบแนวคิดข้อตกลงเบื้องต้นความสำคัญขอบเขตของประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับและนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาบริบทสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษา ได้แก่ ประวัติพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ รูปแบบทั่วไป ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ที่ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา

นำเสนอระเบียบวิธีการศึกษา เพื่ออธิบายขั้นตอนและกระบวนการ ที่ผู้ศึกษานำมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วย ขั้นตอนการศึกษา การเลือกพื้นที่การศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล

บทที่ 4 พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาจัดเป็นความเรียง โดยแสดงเนื้อหาสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้แก่ ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

นำเสนอข้อสรุป ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในโอกาสต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ความเป็นมาและรูปแบบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

การวิจัยเรื่อง ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของพิธีกรรม ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความสำคัญของพิธีบวงสรวง
2. ประวัติความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
3. เครื่องเซ่นสังเวย และอุปกรณ์ต่าง ๆ
4. ขั้นตอนของพิธีกรรม

1. ความสำคัญของพิธีบวงสรวง

เจ้าพ่อศรีเทพ” คือใคร จากการศึกษาไม่พบหลักฐานที่เป็นข้อมูลอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ที่ระบุว่า“เจ้าพ่อศรีเทพ” คือใคร พบแต่แนวความคิดของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ที่ศึกษา และตนเองได้รับรู้เรื่องราวของเจ้าพ่อศรีเทพมีตั้งแต่ตนเองเกิดจากคำบอกเล่ากันรุ่นสู่รุ่น ดังนี้

ตำนานที่ 1

อำนาจ สनประเสริฐ กล่าวว่า “เมืองศรีเทพนี้เจ้าเมืองปกครองอยู่ ต่อมาลูกชายเจ้าเมืองไปชอบลูกสาวเจ้าเมืองเร่ที่อยู่ทางทิศเหนือขึ้นไปจึงอ้อนวอนให้เจ้าเมืองศรีเทพไปขอลูกสาวให้เมื่อส่งคนไปขอแล้วทางเมืองเร่บอกว่าถ้าตกลงจะแต่งงานกับทางนี้จะต้องทำถนนจากศรีเทพไปถึงเมืองเร่ ในวันเดียวแล้วฝ่ายหญิงก็จะยอมแต่งงานด้วย ทางฝ่ายเมืองศรีเทพจึงรวบรวมกำลังผู้คนให้เอาจอบไปคนละเล่มแล้วไปรวมกันในที่แห่งหนึ่ง(ปัจจุบันเรียกว่า สระลองจอบ) เริ่มสร้างถนนจากเมืองศรีเทพไปถึงบ้านน่านน้ำโครม แล้วผ่านไปห้วยไต่บ้ำา จนไปถึงเสียที่เมืองเร่ที่ทำกลวงโดยไปจุดไฟที่ทิศตะวันออกแล้วตะโกนว่าสว่างแล้ว ทำให้ชาวเมืองศรีเทพหมดกำลังใจและพากันเดินกลับไปหมด รุปรอยต่าง ๆ ของเหตุการณ์นี้ต้องมีอยู่ ที่ที่มีคนทำกลวงเรียกว่า “ห้วยไต่บ้ำา” ส่วนขบวนขันหมากที่ตามมานั้นได้สาดทิ้งตามดงเรียกว่า “ดงมหาสาด” ดังนั้นการแต่งงานจึงไม่เกิดขึ้น” (อำนาจ สนประเสริฐ, 2561 : สัมภาษณ์)

ตำนานที่ 2

จ่าง อินทร์จงใจ กล่าวว่า “เจ้าพ่อศรีเทพเป็นเจ้าพ่อศักดิ์สิทธิ์ใครไม่บวงสรวงจะทำมาหากินไม่ขึ้นและไม่มีความสุข ครั้งหนึ่งมีพ่อค้าควายจะไปค้าขายที่เมืองชัยภูมิ ก็มาบนบานศาลกล่าว เจ้าพ่อศรีเทพว่า ถ้าตนไปค้าขายได้ลากกลับมาพวกตนจะถวายหู 3 หู พอไปค้าขายได้ลากจริง พวกพ่อค้าก็มาแก้บน โดยเอารองเท้าที่มีลักษณะ 3 หูมาถวายที่ศาลเจ้าพ่อ จากนั้นก็มีอีกพวกหนึ่งจะมาค้าขายเช่นกันก็มาบนว่า ถ้าไปค้าขายกลับมาได้โชคได้ลาภแล้วตนจะถวายหัวเขาควายเพียงแค่นู เมื่อกลับจากค้าขายก็ได้ลาภสมใจ พ่อค้าก็ต้องแก้บนโดยเอาข้าวมาแขวนที่เขาควายแค่นู และนำควายมาผูกติดไว้กับเสาศาลเจ้าพ่อ ต่อมาควายนั่นเกิดคิดถึงแม่ของมันพยายามดิ้นรนจนกระทั่งศาลเจ้าพ่อพังหมด” (จ่าง อินทร์จงใจ, 2561 : สัมภาษณ์)

ตำนานที่ 3

ถั่วตัด บุญสะอาด กล่าวว่า “เนื่องจากประชาชนในบริเวณเมืองศรีเทพ ต่างมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อศรีเทพมาก ใครก็ตามที่เข้ามาในบริเวณเมือง เมื่อพบเห็นสิ่งใดก็ตามจะทักทายไม่ได้ จะต้องกล่าวคำวิงวอนให้เจ้าพ่อศรีเทพคุ้มครอง ถ้าใครไม่ทำตาม เจ้าพ่อศรีเทพก็จะดลบันดาลให้มีอันเป็นไป มีเรื่องเล่าว่ามีพ่อค้าจากเมืองอื่นเดินทางมาค้าขายที่เมืองศรีเทพ แต่พ่อค้าไม่เชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อศรีเทพ จึงไม่ได้ปฏิบัติตามที่ได้รับคำแนะนำ เมื่อช้างเดินผ่านออกมาจากกำแพงเมืองซึ่งเป็นบริเวณที่เป็นโคลน ช้างก็ติดหล่ม ไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ ในที่สุดพ่อค้าต้องร้องขอให้เจ้าพ่อศรีเทพช่วยเหลือ ผลก็คือสามารถเดินทางต่อไปได้” (ถั่วตัด บุญสะอาด, 2561 : สัมภาษณ์)

ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ ประจักษ์ กลิ่นเทศ กล่าวว่า “มีพ่อค้าที่มาจากเมืองอื่นมาค้าขายที่เมืองศรีเทพ ซึ่งในขณะนั้นคนในหมู่บ้านมีความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อศรีเทพมาก ใครก็ตามที่เข้าไปในบริเวณเมืองเก่า เห็นข้าวของหรืออะไรก็ตามจะไปทักไม่ได้ จะต้องเดินหนีหรือกล่าวคำให้เจ้าพ่อคุ้มครองเคารพโดยหักยอดไม้ไผ่ ๆ นั้นเป็นสิ่งบูชา เล่ากันว่าหากใครไม่ทำตามนี้จะทำให้ไม่สบาย หรือเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง เมื่อครั้งพ่อค้าขี่ช้างมาขาย เห็นและได้ยินชาวบ้านพูดว่าเมื่อผ่านที่นั่นที่นั้นให้ขอให้เจ้าพ่อช่วยคุ้มครองด้วย แต่พ่อค้าไม่เชื่อ เมื่อพ่อค้าเดินผ่านออกนอกกำแพงเมืองบริเวณเป็นโคลนเป็นน้ำ ช้างก็ติดหล่มไปไหนไม่ได้ ทำอย่างไรก็ขึ้นไม่ได้ ผลสุดท้ายจึงเรียกหาเจ้าพ่อให้ช่วยขึ้นจากหล่มและเดินทางต่อไปได้” (ประจักษ์ กลิ่นเทศ, 2561 : สัมภาษณ์)

สอดคล้องกับแนวความคิดของพิศ ตะกรุดอ่อน กล่าวว่า “มีพ่อค้าจากเมืองอื่นเข้ามาค้าขายในเมืองศรีเทพ พ่อค่านั้นไม่เชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อศรีเทพ ซึ่งโดยปกติชาวเมืองศรีเทพ หรือบริเวณใกล้เคียงขณะเดินทางผ่านเมืองศรีเทพโดยเฉพาะศาลเจ้าพ่อ จะยกมือไหว้ขอให้เจ้าพ่อคุ้มครองให้ตนเองปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งมวล แต่พ่อค้าคนนั้นไม่ทำความเคารพ เมื่อช้าง

เดินไปถึงยังบริเวณที่เป็นโคลน เป็นน้ำขังเกิดติดหล่ม ไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ เมื่อพ่อค้าขอ
ขมาต่อเจ้าพ่อศรีเทพช้างจึงเดินทางต่อไปได้” (พิศ ตะกรุดอ่อน, 2561 : สัมภาษณ์)

และสอดคล้องกับแนวความคิดของไหว ตะกรุดอ่อน กล่าวว่า “ในครั้งหนึ่งได้มีพ่อค้าคน
หนึ่งซึ่งเดินทางมาจากที่อื่น เดินทางผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อศรีเทพโดยไม่ได้ทำความเคารพต่อเจ้าพ่อ
เพราะพ่อค้าเองก็ไม่ได้เชื่อถือเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เมื่อพ่อค้าคนนั้นเดินทางผ่านไปไม่ได้ทำอะไรถึง
บริเวณที่เป็นโคลน พ่อค้าจึงได้พาช้างซึ่งเป็นพาหนะของตนเองลงไปโคลน เมื่อลงไปช้างก็ได้ติด
หล่ม ทำอย่างไรก็ไม่หลุดจากหล่มได้ พ่อค้าจึงได้ทำความเคารพและขอขมาต่อเจ้าพ่อศรีเทพจึงขึ้น
จากหล่มและเดินทางต่อไปได้” (ไหว ตะกรุดอ่อน, 2561 : สัมภาษณ์)

“ไทย - เบิ้ง” อำเภอศรีเทพ

สันนิษฐานการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทย - เบิ้ง” หรือเรียกอีกอย่างว่า “ไทย - เติ้ง” หรือ
“ไทย - ไคราช” มีข้อสันนิษฐานต่าง ๆ (ภูธร ภูมะธน และคณะ, 2542, หน้า 22-23) ดังนี้

“เบิ้ง” ตรงกับคำว่า “บั้ง” ในภาษาไทยภาคกลาง “ไทย - เบิ้ง” ก็คงหมายถึง เป็นไทยอยู่
บั้งเหมือนกันคือส่วนหนึ่งเป็นไทย ส่วนหนึ่งเป็นเผ่าอื่น เช่น อาจจะเป็นลาว หรือเขมร หรือยวน
ผสมอยู่ (สรเชตวรคามวิชัย, 2539, หน้า 3)

อาจเป็นเพราะคนกลุ่มนี้ใช้คำว่า “เบิ้ง” ปะปนกันในการพูดจาเสมอ เช่น ภาษาไทยภาค
กลางพูดว่า “ขอไปด้วย” ชาว “ไทย - เบิ้ง” จะพูดว่า “ขอไปเบิ้ง” เป็นต้น

เป็นคำที่ชาว “ไทย - ลาว” หรือเผ่าพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานเรียกชาว “ไทย -
โคราช” มีระบุในงานศึกษาเรื่องกลุ่มชนในภาคอีสานว่า “ชาวไทย - อีสานจะเรียกชาวโคราชว่า
“ไทย” บ้าง “ไทย - ไคราช” บ้าง “ไทย - เบิ้ง” หรือ “ไทย - เติ้ง” บ้าง” (ธวัช ปุณโณทก, 2538, หน้า 17)
ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ตรงกับงานศึกษาของ สรเชตวรคามวิชัย เมื่อ พ.ศ. 2539 กล่าวว่า “ชาวอีสาน
กลุ่มต่าง ๆ เช่น ลาวเขมร จะเรียกชาว “ไทย - ไคราช” ว่า “ไทย - เบิ้ง” หรือ “ไทย - เติ้ง” ไม่ทราบคำ
เรียกนี้เกิดขึ้นเมื่อใด แต่ปัจจุบันชาวบ้านยังเรียกอยู่” (สรเชตวรคามวิชัย, 2539, หน้า 2)

สรุปได้ว่า ที่มาของการเรียกชื่อกลุ่มเผ่าพันธุ์นี้ว่า “ไทย - เบิ้ง” น่าจะมาจากเหตุผลหลักคือ
ภาษาพูดของคนกลุ่มนี้มักมีคำว่า “เบิ้ง” ประกอบเป็นที่แปลกหูของเผ่าพันธุ์อื่นที่อยู่ใกล้เคียงที่ได้
ยินโดยเฉพาะกลุ่ม “ไทย - ลาว” “เขมร” จึงได้เรียกชื่อคนกลุ่มนี้ว่า “ไทย - เบิ้ง”

“ไทย - เบิ้ง” หรือ “ไทย - ไคราช” กลุ่มนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ แต่เป็นกลุ่มเดียวกันจึงมีคำ
จำกัดความไว้สำหรับคนไทยกลุ่มนี้ว่า เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาไทยภาคกลางเพี้ยน เหน่อ น้ำเสียงห้วน
สั้น ภาษาที่นิยมพูดจะลงท้ายประโยคด้วยคำว่า “เบิ้ง” (มีภาษา “ไทย - ลาว” ปะปนอยู่บ้าง)
(บรรเจิด ตะกรุดเดิม, 2550, หน้า 29) คำพื้นฐานทั่วไปของชาว “ไทย - เบิ้ง” ตรงกับภาษาไทยภาค
กลาง ชาว “ไทย - เบิ้ง” มีขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมคล้ายกลุ่มชนไทยภาคกลาง แต่

ยังมีลักษณะบางอย่างที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชน เช่น ภาษา ความเชื่อ เพลงพื้นบ้าน เครื่องมือเครื่องใช้ ในการประกอบอาชีพ การทอผ้ารวมทั้งการละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น

ชุมชนชาว “ไทย - เบิ้ง” ที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำป่าสักในเขตอำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่บ้านนาตะกวด บ้านศรีเทพน้อย และบ้านนาสนุ่น พื้นเพชาว “ไทย - เบิ้ง” ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3, 8 และ 15 ตำบลศรีเทพ จำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 562 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร 3,213 คน (นคร พันธุ์ณรงค์, 2525, หน้า 3 - 7)

วัฒนธรรมการแต่งกาย การแต่งกายและเครื่องประดับ ชาว “ไทย - เบิ้ง” บ้านศรีเทพน้อย และบ้านนาตะกวดนิยมแต่งกายด้วยผ้าฝ้าย ทำลวดลายผ้าเป็นตารางรูปสี่เหลี่ยม ปกติจะทอไว้ใช้เอง เช่น ผ้าเย็บที่นอนหมอน ผ้านุ่ง ผ้าถุง ผ้าขาวม้าและย่าม เป็นต้น แต่เดิมการทอผ้านิยมเตรียมอุปกรณ์ในการทอผ้าเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่ปลูกฝ้าย บั่นฝ้าย ย้อมสีฝ้าย ในปัจจุบันซื้อด้านสำเร็จรูปมาทอ เอกลักษณ์ในการแต่งกาย(เสื้อม สีรีโพร, 2561 : สัมภาษณ์)ดังนี้

ตารางที่ 12 แสดงลักษณะของวัฒนธรรมการแต่งกายของชาว “ไทย - เบิ้ง” บ้านศรีเทพน้อยและบ้านนาตะกวด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

เพศ / วัย	วัฒนธรรมการแต่งกาย		
	เสื้อผ้า	ลักษณะเฉพาะ	ทรงผม
1. เด็กผู้หญิง	- สวมเสื้อกระโจม - นุ่งสั้นน้อย	-	- จุก - แกละ - ก๊าะ
2. เด็กผู้ชาย	- สวมเสื้อคอกลม คอกระบอก - นุ่งกางเกงขาสั้น หรือกางเกงขาก๊วย	-	- จุก - แกละ - ก๊าะ
3. หญิงสาว	- สวมเสื้อกระโจม และเสื้ออึแปะ - นุ่งโจงกระเบน	- มีผ้าสไบหรือผ้าขาวม้า พาดเฉียงที่ไหล่ - สะพายย่ามลักษณะเฉพาะ ในเวลาไปทำงาน	ไว้ผมยาว รวบมัด

ตารางที่ 12(ต่อ)

เพศ / วัย	วัฒนธรรมการแต่งกาย		
	เสื้อผ้า	ลักษณะเฉพาะ	ทรงผม
4. หญิงวัยสูงอายุ	- สวมเสื้อกระโจมและเสื้ออีแปะ - นุ่งโจงกระเบน - นุ่งผ้าถุงสีพื้นทอมือ มีชายพกด้านหน้า	- มีผ้าสไบหรือผ้าขาวม้าพาดเฉียงที่ไหล่	ทรงดอกกระพุ่ม
5. ชายหนุ่ม	- สวมเสื้อกุดเย็บหรือเสื้อคอกลมคอกระบอก - นุ่งกางเกงขาก๊วย กางเกงแพร กางเกงขาสั้น กางเกงขายาว - นุ่งโจงกระเบนผ้าม่วง	- ผ้าขาวม้าคาดเอว	ทรงผมตัดสั้น
6. ชายวัยสูงอายุ	- แบบเดียวกับชายหนุ่ม - นุ่งกางเกงขาก๊วย กางเกงแพร - นุ่งโสร่งตาหมากรุก	- ปกติมีผ้าขาวม้าคาดเอว - โอกาสพิเศษไปวัด จะมีผ้าขาวม้าพาดไหล่ เป็นผ้าขาวม้าขาว ตาดำลายใหญ่ - อยู่บ้านมักไม่สวมเสื้อ	ทรงผมตัดสั้น

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

จากตารางที่ 11 แสดงลักษณะของวัฒนธรรมการแต่งกายของชาว “ไทย - เบิ้ง” บ้านศรีเทพน้อยและบ้านนาตะกรุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนเครื่องประดับนั้นนิยมใช้ทองเงิน พลอย เช่น แหวนประดับพลอยหลากสี สร้อยคอลายลูกมะยม ตุ่มหูนิยมแบบติดหูและตุ่มหูทองแบบห้อยเป็นพวง ตุ่มหูรังแตนและผู้หญิงไม่นิยมแต่งหน้า ใช้ดินสอพองผสมขมิ้นทาหน้า ไม่ทาปาก นิยมกินหมากและใช้สีผึ้งทาปาก (สมศรี ศรีไพร, 2561 : สัมภาษณ์)

การประกอบอาชีพ เครื่องมือเครื่องใช้ ชาว “ไทย - เบิ้ง” บ้านศรีเทพน้อยและบ้านนาตะกุดมีการประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยการจับจองที่ดินในส่วนที่ราบลุ่มคนละ 4-5 ไร่ ในบริเวณใกล้เคียงกันในหมู่บ้านทำนา (สมศรี ศรีไพร, 2561 : สัมภาษณ์) เพื่อปลูกข้าวไว้กินในครัวเรือน ส่วนที่เหลือมีพ่อค้ามารับซื้อและขนส่งโดยเรือกระแชงยาว 8-10 เมตรล่องไปตามลำน้ำป่าสัก ไปยังตลาดปากเพรียว แ่งคอยเพื่อขายแก่โรงสี อาชีพรองจากการทำนาได้แก่การทำสวน อาชีพค้าวัวค้าควาย อาชีพหาปลา อาชีพล่าสัตว์และหาของป่า เป็นต้น

ภาพที่ 1 ลักษณะการแต่งกายของชาว “ไทย - เบิ้ง” บ้านศรีเทพน้อยในปัจจุบัน

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

การประกอบอาหารหวาน - คาว ชาว “ไทย - เบิ้ง” บ้านศรีเทพน้อยและบ้านนาตะกุดได้ อาหารจากแหล่งธรรมชาติอย่างมากมายเหลือคณานับ เพียงแต่ใช้แรงงานและเวลาโดยไม่จำเป็นต้องจ่ายเงินซื้อแหล่งอาหารจากธรรมชาติที่สำคัญ (สมอง อิมโพด, 2561 : สัมภาษณ์) ดังนี้

ตารางที่ 13 แสดงแหล่งที่มาของวัตถุดิบในการประกอบอาหารของชาว “ไทย - เบิง” บ้านศรีเทพ
น้อยและบ้านนาตะกวด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

แหล่งที่มา	วัตถุดิบในการประกอบอาหาร		
	ประเภทเนื้อสัตว์		ประเภทพืช
1. ป่า	- หมูป่า - ไย้ - กระรอก		- กลอย - ยอดลาน - ลูกตาล - ลูกหว้า - ย่านาง - บุก - สะเดา - หน่อไม้ - ยอดหวาย - สามสิบกลีบ
2. นา	- กบ - เขียด - ปู	- หอย - หนูนา - แมงดานา	- ผักบุ้งนา - ผักแว่น
3. แหล่งน้ำ	- ปลา - ปู - หอย	- กุ้ง	- ผักบุ้ง - ผักกระเฉด - ดอกโสน

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

2. ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของประชาชนชาวอำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และพื้นที่ใกล้เคียงโดยประชาชนพร้อมใจกันจัดขึ้นสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานหลายชั่วคน (สมอง อิมโพด, 2561 : สัมภาษณ์) จนกลายเป็นประเพณี ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประจำทุกปี กำหนดจัดงานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 (หรือตามประเพณีดั้งเดิมจะจัดในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3) ของทุกปี

งานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเกิดขึ้นจากคติความเชื่อของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่รอบเมืองโบราณศรีเทพ ภายในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่เคารพนับถือ “เจ้าพ่อศรีเทพ” มาแต่บรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาโดยไม่มีหลักฐานสนับสนุนชัดเจน ที่ทำให้ทราบว่างานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพมีขึ้นครั้งแรกเมื่อไร ที่ไหน (เสมียน ตระกุดราช, 2561 : สัมภาษณ์) เจ้าพ่อศรีเทพเป็นใคร มาจากไหน อย่างไร นอกจากคำให้สัมภาษณ์ของเจียบ ตะกุดแก้ว และถั่วตัด บุญสะอาด (เจียบ ตะกุดแก้ว และถั่วตัด บุญสะอาด,

2561 : สัมภาษณ์) สมาชิกบ้านศรีเทพน้อย ได้กล่าวว่า เชื่อว่าเจ้าพ่อศรีเทพเป็นเจ้าเมืองศรีเทพเก่า และคอยปกป้องรักษาเมืองศรีเทพมาแต่สมัยโบราณ ตั้งแต่จำความได้ก็ได้ ผู้เฒ่าผู้แก่ก็พากันจัดงาน บวงสรวงให้แล้วปฐมนิเทศ (ปฐมนิเทศ, 2561 : สัมภาษณ์) กล่าวเสริมเกี่ยวกับการ บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพไปอีก ความว่า พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพจัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือและขอบคุณเจ้าพ่อศรีเทพที่คอยช่วยบรรเทาทุกข์ปกป้องลูกหลานชาวเมืองศรีเทพให้อยู่เย็นเป็นสุขมาโดยตลอดบ้างก็เชื่อว่าการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นการเลี้ยงฉลอง เจ้าพ่อศรีเทพที่ กลับจากเดินทางไปทัพไปออกรบ(เสงี่ยม ศรีไพร, 2561 : สัมภาษณ์)

พรวน แสงเงิน (2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกที่บ้านศรีเทพน้อยหรือที่คนเฒ่าคนแก่จะเรียกว่า “บ้านใหญ่” เพราะเคยเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ และเป็นชุมชนแรกเริ่มดั้งเดิมในบริเวณเมืองเก่าศรีเทพนี้ ประกอบกับบ้านศรีเทพน้อยนี้เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่กว่าทุก ๆ หมู่บ้านในตำบลศรีเทพ และบริเวณตำบลใกล้เคียง

สิทธิ จิตต์แก้ว (2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับ บ้านศรีเทพน้อยนี้ มีพื้นเพเป็นชาวไทย - เบิ้ง เป็นส่วนใหญ่ ก่อนที่จะแยกย้ายอพยพออกไปตั้ง บ้านเรือนใหม่เป็นหมู่บ้านชุมชนต่างๆ เช่น

- บ้านนาตะกวดและบ้านนาสนุ่นตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์
- บ้านน่าน้ำไครม ตำบลบ่อไร่ อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
- ตำบลบัวชุม อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
- อำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี

ซึ่งพื้นเพเดิมของประชาชนในชุมชนดังกล่าวข้างต้น ก็มาจากบ้านศรีเทพน้อย หรือ “บ้านใหญ่” ในอดีต ทำให้การเคารพนับถือและพิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชนในพื้นที่ต่างๆในบริเวณใกล้เคียงนี้ กลายเป็นที่รู้จักดีของประชาชนชาวอำเภอศรีเทพ และพื้นที่โดยรอบ

3. เครื่องเซ่นสังเวย และอุปกรณ์ต่าง ๆ

ในการประกอบพิธี บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพของประชาชนบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีเครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีกรรมจำแนกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ เครื่องสังเวย และเครื่องกำนัล

3.1 เครื่องสังเวย

3.1.1 ความหมายของเครื่องสังเวย “เครื่องสังเวย” สำหรับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ หมายถึง เครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภคที่ใช้ประกอบพิธี (พรวน แสงเงิน, 2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “แต่เดิมไม่มีเครื่องสังเวยที่เป็นอาหารประเภทเนื้อสัตว์ประกอบอยู่เลย เพราะบริบทของสังคมสมัยก่อนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนการประกอบอาชีพปศุสัตว์นิยมทำเพื่อเพิ่มจำนวนของสัตว์ที่เลี้ยงไว้จำหน่าย ประชาชนทุกคนนับถือพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติ ทำให้ไม่นิยมฆ่าสัตว์เพื่อการบริโภค ด้วยสาเหตุสำคัญนี้เองจึงทำให้ไม่มีเครื่องสังเวยที่เป็นอาหารประเภทเนื้อสัตว์ในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพของชาวบ้านใหญ่เลย”

3.1.2 ความสำคัญของเครื่องสังเวยสำหรับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพจุดประสงค์หลักคือ นำมาถวายแก่เจ้าพ่อศรีเทพที่ตนเองเคารพนับถือ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่นำมาถวาย และผู้ที่ได้รับกลับไปหลังจากพิธีแล้วเสร็จ

3.1.3 เครื่องสังเวยประเภทเครื่องหวาน คือ เครื่องสังเวยที่เป็นอาหารหวาน หรือ ขนม ชนิดต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในพิธีกรรม ประกอบด้วย

- 1) ข้าวโป่ง
- 2) นางเล็ด
- 3) ขนมตาควาย (ขนมต้มแดง - ต้มขาว)
- 4) ข้าวแดกงา
- 5) ขนมขั้วญทอง
- 6) แกงบวช

3.1.4 เครื่องสังเวยประเภทผลไม้ คือ เครื่องสังเวยที่เป็นผลไม้ชนิดต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในพิธีกรรม ส่วนใหญ่เป็นผลไม้ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ประกอบด้วย

1) กลั้วยน้ำไทยสุกหิงาม	2	หวี
2) มะพร้าวอ่อน	1	ลูก
3) ส้มโอฟลโต	2	ผล
4) แตงโม	2	ผล
5) พักเขียว พักขาว พักทอง อย่างละ	2	ผล

3.1.3 เครื่องสังเวทประเภทเครื่องตี คือ เครื่องสังเวทที่เป็นเครื่องตี ที่กำหนดไว้ในพิธีกรรม ประกอบด้วย

1) เหล้า	1	ขวด
2) น้ำฝน	1	ขัน

3.1.4 เครื่องสังเวทประเภทเครื่องหอม คือ เครื่องสังเวทที่มีกลิ่นหอม ที่กำหนดไว้ในพิธีกรรม ประกอบด้วย

- 1) น้ำอบ
- 2) น้ำมันจันทน์
- 3) แป้งพวง
- 4) ยาง หรือ ใบของต้นหนาด
- 5) บายศรีปากชาม 2 คู่

3.2 เครื่องกำหนด

3.2.1 ความหมายของเครื่องกำหนด “เครื่องกำหนด” สำหรับพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ หมายถึง อุปกรณ์ ที่ประกอบเป็นชุด สำหรับผู้ประกอบพิธีหลัก หรือ “คนทรง” ในพิธีปกติจะจัดเรียงเครื่องกำหนดต่างๆ ใส่พาน จึงเรียกว่า “พานกำหนด” (พรวน แสงเงิน, 2561 : สัมภาษณ์)

3.2.2 ความสำคัญของเครื่องกำหนด พรวน แสงเงิน (2561 : สัมภาษณ์) อธิบายถึงวิธีใช้เครื่องกำหนดในพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพความว่า “หลังจากบอกกล่าวขออนุญาตจ้าวทุ่ง จ้าวท่า จ้าวป่า จ้าวเขาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก่อนเริ่มพิธียกพานกำหนดไปบนหน้าผาก ต้องตั้งจิตอธิษฐานถึงเจ้าพ่อศรีเทพแล้วบริกรรมคาถาที่ได้รับสืบทอดจากคนทรง คนที่แล้วขณะบริกรรมคาถาไปก็ระลึกถึงพระคุณบิดาและมารดา พระคุณครูบาอาจารย์ก่อนทุกครั้งไป พอเช้าวันรุ่งขึ้นก็เอากล้วยกำหนดที่อยู่ในขันไปใส่บาตรพระ และก็กรวดน้ำให้”

จากข้อมูลข้างต้นสามารถอธิบายถึงความสำคัญของเครื่องกำหนดพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงผู้มีพระคุณต่อผู้ประกอบพิธีหลัก ได้แก่

- 1) พระคุณของเจ้าพ่อศรีเทพ
- 2) พระคุณของบิดา และมารดา
- 3) พระคุณของคุณครูผู้สั่งสอนอบรมและถ่ายทอดความรู้ให้

3.2.3 องค์ประกอบของเครื่องกำหนด

- 1) ขันกำหนด (ขนาดใหญ่) 1 ใบ
- 2) ดอกไม้สามสี (1 คู่ = 2 กำ, 1 กำ = จัดให้มีดอกไม้สามสี) 9 คู่
- 3) ฐูปหอม 9 ดอก เทียนหนักบาท 9 เล่ม

- 4) คำหมาก (หมาก - พลุ) 9 คำ
- 5) ยาเส้น (บุหรืทำมือไม่มีกัณฑ์กรอง) 9 มวนไม้ขีดไฟ 1 กล่อง
- 6) กลัวย่น้ำไทย 2 หวี
- 7) ข้าวสาร 1 ชัน
- 8) มะพร้าว 1 ลูก
- 9) เหล้า 1 ขวด

ภาพที่ 2 เครื่องบูชาในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
ที่มา : สำเนาภาพจาก สมศรี ศรีไพร

เครื่องบูชาสำหรับพิธีกรรม “เจ้าพ่อศรีเทพ” ข้างต้นเป็นเครื่องบูชาที่สำคัญ ๆ เท่านั้น ในปัจจุบันมีการเพิ่มเติมเครื่องบูชาอีกหลายชนิดตามกำลังศรัทธาของผู้เข้าร่วมพิธีปกติผู้เข้าร่วมพิธีแต่ละคนไม่จำเป็นต้องมีทุกอย่าง ตามกำลังศรัทธาของชาวบ้าน ส่วนใหญ่จะนิยมนำข้าวโป่งและนางเล็ด มาตั้งรวมไว้บริเวณหน้าศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา) และจะมีเครื่องบวงสรวงกองกลางของหมู่บ้าน โดยบ้านศรีเทพน้อยหรือ “บ้านใหญ่” เป็นผู้จัดเตรียมไว้(ถั่วตัด บุญสะอาด, 2561 : สัมภาษณ์) ซึ่งจัดเตรียมไว้หน้าศาลวางไว้บนโต๊ะเครื่องบูชาก่อนพิธีบวงสรวงจะเริ่มขึ้น(ภาพที่ 16)

ภาพที่ 3 เครื่องบูชาสำหรับพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ (ของผู้เข้าร่วมพิธี)

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

เครื่องบูชาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับผู้เข้าร่วมพิธีเตรียมมาโดยเฉพาะ เรียกว่า “ถ้วยขวัญ” (ภาพที่ 17) เสี่ยม ศรีไพร (2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ถ้วยขวัญ มีลักษณะเป็นภาชนะที่มีปากกว้าง นิยมใช้ถ้วยกระเบื้อง หรือขัน รอบก้นภาชนะพันด้วยผ้าสะอาดที่ม้วนเป็นเกลียว เช่น ผ้าเช็ดหัว ผ้าขนหนู เสื้อ เป็นต้น ภายในภาชนะใส่ข้าวปากหม้อ ฝ้ายผูกแขน และอาหารหนึ่งอย่างตามแต่จะหาได้ในบ้านของตน”

ภาพที่ 4 “ถ้วยขวัญ”

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

3.3 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม

ข้อมูลองค์ประกอบด้านอุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เรื่อง การรำ ในการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ของชาวศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 อาวุธ

ที่นำมาประกอบพิธี คือ ดาบ ตะเหว็ด (ลักษณะคล้ายหอก) อาวุธต่างๆ ทำจากไม้

ภาพที่ 5 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม “ดาบ”

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ภาพที่ 6 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม “ตะเหว็ด”

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

กลุ่มที่ 2 พาหนะ

พาหนะ คือ ช้างไม้ ม้าไม้ เรือไม้ ข้าทาส บริวารชายหญิง ต่อมาภายหลังเป็นรูปปั้นช้าง รูปปั้นม้า อาวุธและพาหนะส่วนหนึ่งนำมาจากศาลเจ้าพ่อศรีเทพ อีกส่วนหนึ่งผู้ที่เคารพศรัทธาเจ้าพ่อนำมาถวาย ความเชื่อ เพื่อนำมาให้เจ้าพ่อไปทัพ

(ซ้ายมือ)

(ขวามือ)

ภาพที่ 7 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม “ช้าง”

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

หมายเหตุ

- ภาพที่ 42 (ซ้ายมือ) คือ อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม “ช้าง” (แบบประยุกต์)
- ภาพที่ 42 (ขวามือ) คือ อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม “ช้าง” (แบบดั้งเดิม)

ภาพที่ 8 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม “ม้า”

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ภาพที่ 9 อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม “เรือ”

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

4. ขั้นตอนของพิธีกรรม

พิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ของประชาชนชาบบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพน้อย ตำบลศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ จากการศึกษพบว่ารูปแบบของการทางนาฏศิลป์ในพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพผู้ศึกษาได้จำแนกโดยใช้ขั้นตอนของการพิธีกรรมนี้มาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งรูปแบบ สามารถแบ่งได้เป็นขั้นตอนหลัก ๆ 3 ขั้นตอน คือ ก่อนประกอบพิธี ขณะประกอบพิธี และหลังประกอบพิธี มีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ก่อนการประกอบพิธีกรรม

รูปแบบของพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของประชาชนชาบบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพน้อย ตำบลศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ในขั้นที่ 1 ขั้นตอนก่อนประกอบพิธีกรรม มีพิธีกรรมย่อยประกอบกันอยู่ 2 พิธี ด้วยกัน คือ พิธีขออนุญาต และพิธีแต่งตัว มีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 พิธีขออนุญาต

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

1.บอกเล่าเรื่องราวที่ผู้ประกอบพิธีหลัก หรือ คนทรง หรือ แม่หม่อ จะลงมือกระทำในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 ที่ชาบบ้านเรียกว่า ฉลองนอกเมือง ตามโอกาสของเรื่องราวที่จะลงมือทำ คือ บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

2.เพื่อระลึกถึงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นสำคัญ ตลอดจนขอขมาภัยที่ได้ล่วงเกินต่อเจ้าพ่อ
ศรีเทพ

3.เพื่อตรวจสอบและจัดเตรียม ตลอดจนทำความสะอาดอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี
บวงสรวง

ภาพที่ 10 พิธีขออนุญาต
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (1)

อุปกรณ์ประกอบ

- ชันห้ำ	1	ขัน
- ฐูป	9	ดอก
- เทียน	1	เล่ม
- เครื่องบวงสรวงกลาง	1	ชุด

วิธีปฏิบัติ

นำไปบอกกล่าวว่ามีเครื่องบวงสรวงกลางไว้ชุดหนึ่ง หลังจากนั้นผู้ประกอบพิธี
หลักจึงเดินกลับไปศาลากลางบ้านเพื่อทำพิธีแต่งตัว

4.1.2 พิธีแต่งตัว

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

- 1.เตรียมความพร้อมร่างกายก่อนประกอบพิธีบวงสรวง คือ อาบน้ำใหม่ นุ่งผ้าใหม่
- 2.เตรียมความพร้อมจิตใจก่อนประกอบพิธีบวงสรวง คือการชำระจิตที่หยาบด้วยการเจริญภาวนา ทำสมาธิ เพื่อให้มีสติและสมาธิขณะประกอบพิธีกรรม
- 3.เตรียมความพร้อมโรงพิธีสำหรับประกอบพิธีกรรม ดูความเรียบร้อย ครอบถั่ว และถูกต้องของเครื่องบูชาที่เตรียมจัดไว้

3) สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

- เสื้อผ้าเครื่องแต่งการสำหรับผู้ประกอบพิธีหลัก

5) วิธีปฏิบัติ

- อาบน้ำ แต่งตัว
- ทำสมาธิ
- ตรวจสอบความเรียบร้อยบริเวณโรงพิธี

4.1.3 ขณะประกอบพิธีกรรม

รูปแบบของพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของประชาชนชาวบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพน้อย ตำบลศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ในขั้นที่ 2 ขั้นตอนขณะประกอบพิธีกรรม มีพิธีกรรมย่อยประกอบกันอยู่ 7 พิธีด้วยกัน คือ พิธีเชิญ พิธีเข้า พิธีรับเครื่องบูชา พิธีเสี่ยงทาย รักษา พิธีเล่น พิธีเรียกขวัญ และพิธีส่ง มีรายละเอียด ดังนี้

พิธีเชิญ

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก
- ผู้ประกอบพิธีร่วม
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

เพื่อเชิญให้ดวงวิญญาณของเจ้าพ่อศรีเทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นับถือ ตลอดจนวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมาเข้าทรงร่างของผู้ประกอบพิธีหลัก

3) สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

ผู้ประกอบพิธีหลัก

- ฐูป	9	ดอก
- เทียน	1	เล่ม
- พานก้านล	1	ใบ

ผู้ประกอบพิธีร่วม

- ถ้วยขวัญ
- โฉง
- โหม่ง

5) วิธีปฏิบัติ

1.ผู้ประกอบพิธีหลัก นั่งด้วยอาการสำรวม มีพานก้านล ฐูป 9 ดอก เทียน 1 เล่ม วางคู่กันวางไว้ด้าน จากนั้นจุดเทียนฐูปปักในขันข้าว ประนมมืออธิษฐานระลึกถึงเจ้าพ่อศรีเทพ อัญเชิญให้มาประทับทรงเครื่องบวงสรวงประจำปี

2.ผู้ประกอบพิธีร่วม ร้องเพลงเชิญประกอบการบรรเลงดนตรีไปเรื่อยๆ จนกว่าดวง วิญญาณเจ้าพ่อศรีเทพมาประทับร่างทรง

ภาพที่ 11 ผู้ประกอบพิธีหลักกำลังจุดเทียนฐูปเชิญเจ้าพ่อศรีเทพมาประทับทรง

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

พิธีเช้า

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก

- ผู้ประกอบพิธีร่วม
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

เพื่อแสดงเหตุให้ทราบทั่วกันว่าเจ้าพ่อศรีเทพได้ประทับร่างทรงผู้ประกอบพิธีหลักแล้ว

3) สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

ผู้ประกอบพิธีหลัก

ผู้ประกอบพิธีร่วม

- ใจง

- โหม่ง

5) วิธีปฏิบัติ

1.เมื่อเจ้าพ่อศรีเทพมาประทับร่างทรงผู้ประกอบพิธีหลัก สังเกตได้จากอาการสั่นของร่างกายอย่างรุนแรงจนหมดสติ บางครั้งก็เข้าร่างประทับทรงผู้ที่มาร่วมพิธี

2.ร่างทรงที่ถูกประทับทรงจะออกมาจำตามจังหวะของดนตรี แสดงว่าเจ้าพ่อได้เข้ามาประทับทรงแล้ว

3.ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์จะออกมาจำพร้อมกับเจ้าพ่อ

4.ผู้เข้าร่วมพิธีบางคนก็รำไปพร้อมกับผู้ประกอบพิธีด้วย

5.ในบางโอกาสที่มีการประทับทรงมากกว่า 1 คน แสดงว่ามี ดวงวิญญาณอื่นมาร่วมด้วย เชื่อกันว่าวิญญาณที่ประทับทรงเป็นวิญญาณที่ปกปักรักษา คุ่มครองผู้ที่มาร่วมงานทุกคน เช่น เจ้าพ่อหินหัก เจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่ออุ้มทอง เป็นต้น บางดวงวิญญาณก็เชื่อว่าเป็นคนเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า ขี้ทาสบริวาร ซึ่งเป็นบริวารของเจ้าพ่อศรีเทพมาเข้าทรงตามเจ้าพ่อศรีเทพเป็นจำนวนมาก

พิธีรับเครื่องบูชา

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก
- ผู้ประกอบพิธีร่วม
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์
- ผู้เข้าร่วมพิธี

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

1. เพื่อให้เจ้าพ่อศรีเทพได้รับเครื่องบูชาต่าง ๆ ที่ผู้เข้าร่วมพิธี ตลอดจน ผู้ประกอบพิธีด้วยที่นำมาจัดเตรียมในพิธีบวงสรวงนี้
2. เพื่อบอกกล่าวเรื่องราวของชุมชนภาพรวม ในปีที่ผ่านมาหลังจากประกอบพิธีบวงสรวงครั้งสุดท้ายเมื่อปีที่แล้ว
3. เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

ภาพที่ 12 ตัวแทนผู้ร่วมพิธีบอกกล่าวเรื่องราวกับเจ้าพ่อศรีเทพ

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

3) สถานที่ประกอบพิธี

ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

ผู้ประกอบพิธีหลัก

- ฝ่ายผูกแขน

ผู้ประกอบพิธีร่วม

- โจ่ง

- โหม่ง

ผู้เข้าร่วมพิธี

- เครื่องแกกลีบบนที่ได้ให้ไว้กับเจ้าพ่อศรีเทพ

- ตะเกียบสำหรับถวายเจ้าพ่อศรีเทพ 1 คู่

5) วิธีปฏิบัติ

1.หลังจากการรำ จะมีตัวแทนของผู้เข้าร่วมพิธีมาบอกกล่าวเรื่องราวตลอดจนถามข้อสงสัย และขอในสิ่งที่ตนเองปรารถนากับเจ้าพ่อศรีเทพ

2.เจ้าพ่อศรีเทพนำฝ้ายผูกแขนที่เตรียมไว้มาผูกแขนรับขวัญปี ขวัญเดือนให้กับตัวแทนของผู้เข้าร่วมพิธี

3.ตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธีถวายตะเกียบกับเจ้าพ่อศรีเทพ

4.เจ้าพ่อศรีเทพนำตะเกียบตะไปที่เครื่องบูชาทั้งหมดแสดงถึง การรับเครื่องบูชาแล้ว

5.เจ้าพ่อศรีเทพจะกลับมานั่งที่เดิม แล้วรับสุราและสุบบุหรืจากผู้เข้าร่วมพิธีที่นำมาถวาย แล้วเสพเครื่องบูชาเหล่านั้นด้วยวิธีการตีม หรือสุบ ตามความเหมาะสมของเครื่องบูชานั้น

6.ผู้เข้าร่วมพิธีบางคนที่มีความประสงค์จะแก้สินบนที่ให้กับเจ้าพ่อศรีเทพก็นำสินที่ได้ให้สินบนไว้มาแก้สินบน

7.ผู้เข้าร่วมพิธีและผู้ประกอบพิธีร่วมคนใดที่เข้ามาปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นแล้วทุกจะได้รับการผูกแขน และเป่ากระหม่อมจากเจ้าพ่อทุกคนไป

พิธีเสี่ยงทายรักษา

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก
- ผู้ประกอบพิธีร่วม
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์
- ผู้เข้าร่วมพิธี

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

1.เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้เข้าร่วมพิธีและผู้ประกอบพิธี ตลอดจนผู้ที่ได้รับข่าวสารของการประกอบพิธีบวงสรวงมั่นใจว่าตนเองจะไม่ได้เดินทางมาร่วมพิธีก็ตาม

2.เพื่อชี้แนะแนวทางในการแก้ปัญหา หรืออธิบายผลและสาเหตุของเรื่องทุกข์ใจ หรือแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น

3.เพื่อรักษาโรคทั้งทางกาย และทางใจให้กับผู้ป่วย

3) สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

- 1) ผู้ประกอบพิธีหลัก

- ฝ่ายผูกแขน

2) ผู้ประกอบพิธีร่วม

3) ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์

- โฉ่ง

- โหม่ง

4) ผู้เข้าร่วมพิธี

- เครื่องบูชา

5) วิธีปฏิบัติ

1.เจ้าพ่อศรีเทพพยากรณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ โดยผู้เข้าร่วมพิธีจะสนทนابอกกล่าวความต้องการ หรือพยากรณ์ฝนฟ้าว่าปีนี้น้ำอุดมสมบูรณ์หรือไม่ เหตุการณ์ของบ้านเมืองเป็นอย่างไร เจ้าพ่อศรีเทพอธิบายแต่สิ่งดี ๆ เพื่อให้ขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้านพร้อมทั้งอบรมลูกหลาน

2.เจ้าพ่อศรีเทพรักษาผู้ป่วยทั้งป่วยทางกาย และป่วยทางใจผู้เข้าร่วมพิธีที่มีญาติพี่น้องเจ็บป่วย ถามถึงสาเหตุที่รักษาไม่หายและขอให้ช่วยเหลือ จากนั้นเจ้าพ่อศรีเทพก็อธิบายถึงวิธีการแก้ไข ส่วนใหญ่เมื่อทำตามข้อแก้ไขการเจ็บป่วยก็จะหายไป ของที่หายไปส่วนมากได้คืนมาดังนั้นผู้เข้าร่วมพิธีจึงมีความเชื่อถือสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

ภาพที่ 13 เจ้าพ่อศรีเทพรักษาผู้เข้าร่วมพิธีที่มีอาการเจ็บป่วย

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

พิธีเล่น

- 1) ผู้ปฏิบัติ
 - ผู้ประกอบพิธีหลัก
 - ผู้ประกอบพิธีร่วม
 - ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์
 - ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์
 - ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์
 - ผู้เข้าร่วมพิธี
- 2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ
 - เพื่อบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
- 3) สถานที่ประกอบพิธี
 - ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)
- 4) อุปกรณ์ประกอบ
 - 1) ผู้ประกอบพิธีหลัก
 - อาวุธสำหรับประกอบพิธี
 - เครื่องบูชา
 - 2) ผู้ประกอบพิธีร่วม
 - ใจ่ง
 - โหม่ง
 - อาวุธสำหรับประกอบพิธี
 - พาหนะสำหรับประกอบพิธี
 - 3) ผู้เข้าร่วมพิธี
 - อาวุธสำหรับประกอบพิธี
 - พาหนะสำหรับประกอบพิธี

ภาพที่ 14 กระบวนท่ารำอาวุธ “ดาบ” ของเจ้าพ่อศรีเทพ (ผู้ประกอบพิธีหลัก)
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

5) วิธีปฏิบัติ

1. ช่วง “เบิกโรงพิธี” เป็นการรำรำประกอบทำนองเพลงไม่มีเนื้อร้อง อัตราจังหวะชั้นเดียว เจ้าพ่อศรีเทพใช้อาวุธ “ดาบ” ประกอบกระบวนท่ารำคนเดียว โดยรำเป็นวงกลมแบบตามเข็มนาฬิกา (ทักษิณาวรรต) รอบลานพิธีที่เตรียมไว้ 1 รอบ เพื่อเปิดเป่าสิ่งอัปมงคลทั้งหลายไม่ให้ทำร้ายบริวารและลูกหลานของเจ้าพ่อศรีเทพ จนครบเบิกโรงพิธีได้ 1 รอบ

2. ช่วง “ยกครู” เป็นการยกครู 2 รอบ ดังนี้

ยกครูรอบที่ 1 ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์เป็นผู้หญิง 5 คนร้องเพลงที่มีเนื้อหาคุณครูบาอาจารย์ ด้วยเนื้อร้องภาษาถิ่น (ภาษาไทย - เด็ง) ขณะเดียวกันผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์ 12 คน เป็นหญิงล้วน กราบ 3 ครั้ง หน้าโรงพิธี เพื่อบำนิคุณครูบาอาจารย์ที่สอนสั่งวิชาความรู้ ตลอดจนกระบวนท่ารำในการบวงสรวง หัวหน้านางรำเดินเข้า เข้าไปถึงใต้เครื่องบูชา ส่งอาวุธและพาหนะประกอบพิธีให้ผู้ประกอบพิธีร่วม จากนั้นไปแถวรอบบริเวณลานพิธี พอดีกับเจ้าพ่อศรีเทพรำยกครูครบรอบที่ 1

ยกครูรอบที่ 2 ผู้ประกอบพิธีรำยกครูพร้อมกันทั้งหมดจนครบรอบเพื่อแสดงความเคารพ ระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนสรรพวิชาทุกประการ

3. ช่วง “เชื้อ” ภายหลังการยกครูครบ 2 รอบแล้ว ต่อไปเรียกว่า “รำเชื้อ” คือผู้เข้าร่วมพิธีที่เป็นผู้หญิงจะเข้ามาร่วมรำด้วยในช่วงนี้

ภาพที่ 15 “รำเชื้อ” ในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

เมื่อรำเชื้อครบ 1 รอบ เจ้าพ่อศรีเทพออกมารับเครื่องบูชาที่โรงพิธีแต่การรำเชื้อยังดำเนินต่อไปไม่หยุด ส่วนผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่นก็สับเปลี่ยนเข้า ออก ในวงรำช่วงรำเชื้อ แต่มีข้อห้ามว่า ไม่ให้ผู้ชายเข้ารำในช่วงนี้เพราะถือว่าการรำเชื้อด้วยผู้หญิงล้วน คือ การแสดงของนางในพระราชทานที่มีแต่ผู้หญิงเท่านั้น

4. ช่วง “ชิงช้าง – ชิงม้า”

เมื่อรำได้สักระยะหนึ่ง ผู้เข้าร่วมพิธีที่เป็นผู้ชายจึงสามารถเข้าร่วมวงรำ ผู้เข้าร่วมพิธีจะเข้าไปแย่งช้าง แย่งม้าจากผู้รำคนอื่น ถือว่าเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานจากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีนำอุปกรณ์ประกอบพิธีมาคือเจ้าพ่อศรีเทพ แต่มีกติกาว่าหากเจ้าพ่อศรีเทพได้รับอุปกรณ์ประกอบพิธีคืนไปแล้วนั้น เจ้าพ่อศรีเทพจะต้องนำเครื่องบูชา เช่น เหล้า อาหารหวาน อาหารคาว ผลไม้ เป็นต้น แลกเปลี่ยนกับอุปกรณ์ประกอบพิธีที่ตนถือไว้ปกติเรียกพิธีนี้ว่า “ไถ่คืน” เมื่อได้ของไถ่แล้วจึงนำช้าง ม้า คืนเจ้าพ่อศรีเทพไป

(ซ้ายมือ)

(ขวามือ)

ภาพที่ 16 การละเล่น “ชิงช้า - ชิงม้า” ในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

หมายเหตุ

- ภาพที่ 32 (ซ้ายมือ) การละเล่น “ชิงช้า - ชิงม้า” ในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
- ภาพที่ 32 (ขวามือ) “ไถ่คืน” พิธีหนึ่งในการละเล่น “ชิงช้า - ชิงม้า”

รำชิงช้า – ชิงม้านั้น จะใช้เวลานานพอสมควร โดยปกติจะอยู่ที่ 1 ชั่วโมง 30 นาที หรือ มากกว่านี้ทุกครั้งไป เพื่อเป็นการละเล่นที่สนุกสนานและได้ผ่อนคลายจากการทำงานมาตลอดทั้งปีของผู้เข้าร่วมพิธี เมื่อสมควรแก่เวลา ก็จะรำช่วงสุดท้าย

5.ช่วง “ลา”

พิธีเล่นช่วงสุดท้ายของพิธี “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” เรียกว่า “รำลา” เมื่อผู้เข้าร่วมพิธีและผู้ประกอบพิธีร่วมได้คืออุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมแก่เจ้าพ่อศรีเทพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์ นำโดย หัวหน้านางรำและผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ ลุกขึ้นรำรอบลานพิธีอีก 3 รอบ โดยจะเร่งอัตราจังหวะจากอัตราจังหวะสองชั้นเป็นอัตราจังหวะชั้นเดียว เมื่อครบ 3 รอบ ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์จะค่อยๆ ลดอัตราจาก 1 ชั้นเป็น 2 ชั้น และจึงเปลี่ยนจังหวะหน้าทับเป็นหน้าทับหลักที่ใช้บรรเลงเย็นพื้นจาก “โจ่ง ครีม ครีม” เป็น “โจ่งโจ่งครีม ครีม” แล้วจึงเป็นให้เป็นอัตราจังหวะชั้นเดียวเหมือนเดิม ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีเล่นอย่างสมบูรณ์

พิธีเรียกขวัญ

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก

- ผู้ประกอบพิธีร่วม
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์
- ผู้เข้าร่วมพิธี

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

- 1.เสริมสร้างกำลังใจทั้งผู้เข้าร่วมพิธีและญาติพี่น้องที่ไม่ได้มาร่วม
- 2.สร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติให้เป็นความรักสมัครสมานสามัคคี กลมเกลียวกันฉันพี่น้องต่อไป
- 3.ทำให้รู้จักความอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะทุกคนที่เข้าร่วมพิธีนิยมให้เจ้าพ่อศรีเทพเรียกขวัญ ถึงแม้ว่าจะมีอายุที่สูงกว่าผู้ประกอบพิธีหลักก็ตาม ตนยังต้องกราบลงไปที่เท้า ซึ่งทำอย่างสนิทเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อศรีเทพนั่นเอง

3) สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

1) ผู้ประกอบพิธีหลัก

- เครื่องสังเวद्य

2) ผู้ประกอบพิธีร่วม

- โฉ่ง
- โหม่ง
- ถ้วยขวัญ
- ถ้วยขวัญ
- ถ้วยขวัญ

3) ผู้เข้าร่วมพิธี

- ถ้วยขวัญ

5) วิธีปฏิบัติ

- 1.ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์ร้องเพลงเรียกขวัญที่มีเนื้อหาเชิญให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว มีเนื้อร้องว่า

- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์
- ผู้เข้าร่วมพิธี

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

1. ส่งดวงวิญญาณของเจ้าพ่อศรีเทพกลับยังทิพย์วิมาร
2. เป็นการแสดงความเคารพและผูกพันระหว่างเจ้าพ่อศรีเทพกับชาวบ้านศรีเทพน้อย
3. แสดงความระลึกถึงพระคุณของเจ้าพ่อศรีเทพที่มาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจและรักษาพยาบาลให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน

3) สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

1) ผู้ประกอบพิธีหลัก

- ร่างทรง

2) ผู้ประกอบพิธีร่วม

- โจ่ง
- โหม่ง
- แม่เพลง พ่อเพลง
- อุปกรณ์ประกอบพิธี “เรื่อ”
- เทียน

3) ผู้เข้าร่วมพิธี

- ประชาชนทั่วไป

5) วิธีปฏิบัติ

1. ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์ นำโดยหัวหน้านางรำ จุดเทียนแล้วปักลงบนหัวเรื่อ ส่วนนางรำคนอื่น ๆ ปฏิบัติเช่นเดียวกันโดยเพิ่มการปักเทียนที่หางเรื่อเช่นเดียวกัน ทีละ 1 เล่ม

ภาพที่ 18 การไล่เรือในพิธีสง

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

เมื่อเทียนข้างไหนใกล้หมดหรือดับ นางรำคนอื่นก็ต้องคอยจุดเทียนเติมตลอดเวลา เชื่อว่าเจ้าพ่อศรีเทพจะออกจากร่างของผู้ประกอบพิธีหลัก แล้วใช้เรือลำนี้เป็นพาหนะกลับไปยังทิพย์วิมารของตน โดยจะต้องอาศัยแสงที่เกิดจาแสงเทียนนี้ขึ้นเอง หากเทียนดับเชื่อกันว่าต้องทำพิธีสงใหม่ขณะเดียวกันจะมีผู้คอยไล่เรืออยู่ตลอดเวลา

2. ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์จึงร้องเพลงเรือ 3 จบ เมื่อพิธีกรรมดังกล่าวสิ้นสุดลง เจ้าพ่อศรีเทพออกจากร่างทรงของผู้ประกอบพิธีหลักจึงถือว่าขั้นตอนขณะประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” แล้วเสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ 19 ผู้เข้าร่วมพิธีรำตามจังหวะเพลงเพื่อส่งเจ้าพ่อศรีเทพกลับ
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

4.1.4 หลังการประกอบพิธีกรรม

รูปแบบของพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของประชาชนชาวบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพน้อย ตำบลศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ในขั้นที่ 3 เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง เรียกว่า “ขั้นตอนหลังการประกอบพิธีกรรม” มีพิธีกรรมย่อยเพียงพิธี 1 พิธีเท่านั้น คือ พิธีรับเครื่องบูชา มีรายละเอียด ดังนี้

พิธีรับเครื่องบูชา

1) ผู้ปฏิบัติ

- ผู้ประกอบพิธีหลัก
- ผู้ประกอบพิธีร่วม
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มดุริยางคศิลป์
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มคีตศิลป์
- ผู้ประกอบพิธีร่วมกลุ่มนาฏศิลป์
- ผู้เข้าร่วมพิธี

2) จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ

- 1.รับเครื่องบูชาที่ผ่านพิธีบวงสรวงกลับไปเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ได้รับ
- 2.เพื่อเป็นการขอขมาต่อผู้ประกอบพิธีหลัก เมื่อมีการล่วงเกินทั้งกาย วาจา ใจ ขณะประกอบพิธีกรรมอยู่

3. ผู้ประกอบพิธีหลัก ชาวบ้านทุกคนทราบดีว่าเป็นผู้มีศีลปฏิบัติธรรมไม่ขาดหลัก จากผ่านพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ เชื่อกันว่าเป็นผู้สมควรแก่การกราบไหว้ ผู้เข้าร่วมพิธีบางคนก็ เข้าสมาให้เรียกขวัญให้อีกคนหนึ่งด้วย

3) สถานที่ประกอบพิธี

- ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

4) อุปกรณ์ประกอบ

1) ผู้ประกอบพิธีหลัก

- เครื่องบูชาที่ผ่านพิธีบวงสรวง
- ฝ้ายผูกแขน

2) ผู้ประกอบพิธีร่วม

6) ผู้เข้าร่วมพิธี

5) วิธีปฏิบัติ

1. ผู้เข้าร่วมพิธีรับเครื่องบูชาที่ผ่านพิธีบวงสรวงแล้วกลับไปจากนั้นจึงให้ผู้ประกอบพิธีหลักเรียกขวัญ และตนได้ขอขมาต่อผู้ประกอบพิธีหลัก

2. ผู้ประกอบพิธีหลักอำนวยการด้วยคำพูดที่ไพเราะเป็นเป็นเอกลักษณ์ของชาวศรีเทพน้อย ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนกราบไปที่ตัก บ้างก็กราบที่เท้าและกอดผู้ประกอบพิธีหลักทุกคนก่อนจะจากกัน

ภาพที่ 20 การขอขมาต่อผู้ประกอบพิธีหลัก และการเรียกขวัญ
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ตารางที่ 14 แสดงขั้นตอนของพิธีกรรมในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ของประชาชนบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ลำดับ	ขั้นตอนของพิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ		หมายเหตุ
	ขั้นตอน	พิธี	
1	ก่อนประกอบพิธีกรรม	1) พิธีขออนุญาต	ไม่พบ
		2) พิธีแต่งตัว	ไม่พบ
2	ขณะประกอบพิธีกรรม	1) พิธีเชิญ	ไม่พบ
		2) พิธีเข้า	พบ
		3) พิธีรับเครื่องบูชา	ไม่พบ

ตารางที่ 14 (ต่อ)

ลำดับ	ขั้นตอนของพิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ		ข้อมูลทำรำ
	ขั้นตอน	พิธี	
		4) พิธีเสี่ยงทายรักษา	ไม่พบ
		5) พิธีเล่น	พบ
		6) พิธีเรียกขวัญ	ไม่พบ
		7) พิธีส่ง	พบ
3	หลังการประกอบพิธีกรรม	1) พิธีรับเครื่องบูชา	ไม่พบ
รวม	3 ขั้นตอน	10 พิธี	3 พิธี

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

จากตารางที่ 14 แสดงขั้นตอนของพิธีกรรมในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ของประชาชน บ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ขั้นตอนที่ 2 ณะประกอบพิธีเป็นขั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับการแสดงนาฏศิลป์เพียงขั้นตอนเดียวเท่านั้น ส่วนขั้นตอนที่ 1 ก่อนประกอบพิธีกรรมและขั้นตอนที่ 3 หลังประกอบพิธีกรรมไม่มีรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทำรำ เพราะเป็นขั้นตอนของพิธีกรรมที่มีความเฉพาะ

4.3 รูปแบบเครื่องแต่งกาย

เนื่องจากองค์ประกอบของพิธีกรรมที่ 1 องค์ประกอบด้านบุคคลที่จำแนกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของชาวบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีหลัก ผู้ประกอบพิธีร่วม พลະผู้เข้าร่วมพิธี ที่มีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันออกไปดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว ในหัวข้อสุดท้ายที่ศึกษาคือ รูปแบบของเครื่องแต่งกายที่เกี่ยวข้องกับการแสดงนาฏศิลป์ที่พบในพิธีกรรมนี้ ผู้ได้นำข้อมูลรูปแบบการแสดงทางนาฏศิลป์ที่พบในพิธีกรรมมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลของเครื่องแต่งกาย ผลปรากฏดังนี้

จากรูปแบบของการแสดงนาฏศิลป์ในพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” นี้ พบว่าขั้นตอนที่ 2 ณะประกอบพิธีกรรม ประกอบพิธีกรรมย่อยอีก 7 พิธี ในขั้นตอนณะประกอบพิธีกรรมนี้มีองค์ประกอบของพิธีกรรมด้านบุคคล ครบทั้ง 3 กลุ่ม ดังนั้นผู้ศึกษาจึงอธิบายรูปแบบของเครื่องแต่งกายโดยมีองค์ด้านบุคคลเป็นเกณฑ์ ดังปรากฏในตารางที่ 15

ตารางที่ 15 แสดงลักษณะของเครื่องแต่งกายที่พบในพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ”
บ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

องค์ประกอบด้านบุคคล	ข้อมูลเครื่องแต่งกาย	
	เครื่องนุ่งห่ม	เครื่องประดับ
1. กลุ่มผู้ประกอบพิธีหลัก		
1.1 ผู้ประกอบพิธีหลัก	- สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน - นุ่งโจงกระเบน	- ผ้าสไบ
2. กลุ่มผู้ประกอบร่วม		
2.1 ฝ่ายคีตศิลป์	- สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน - นุ่งโจงกระเบน	- ผ้าสไบ
2.2 ฝ่ายดุริยางคศิลป์	- สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน - นุ่งถุง	- ผ้าสไบ
2.3 ฝ่ายนาฏศิลป์	<u>แบบที่ 1</u> - สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน - นุ่งถุง	- ผ้าสไบ
	<u>แบบที่ 2</u> - สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน - นุ่งโจงกระเบน	- ผ้าสไบ
3. กลุ่มผู้เข้าร่วม		
3.1 ฝ่ายหญิง	<u>แบบที่ 1</u> - สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน - นุ่งถุง	- ผ้าสไบ
	<u>แบบที่ 2</u> - สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน - สวมกางเกงขายาว	(ไม่มี)
	<u>แบบที่ 3</u> - สวมเสื้อยืดคอปก แขนสั้น - สวมกางเกงขายาว	(ไม่มี)

ตารางที่ 15 (ต่อ)

องค์ประกอบด้านบุคคล	ข้อมูลเครื่องแต่งกาย	
	เครื่องนุ่งห่ม	เครื่องประดับ
3.2 ฝ่ายชาย	<u>แบบที่ 1</u> - สวมเสื้อยืดคอปก แขนสั้นสวมทับ ด้วยเสื้อกันหนาว - สวมกางเกงขายาว	(ไม่มี)
	<u>แบบที่ 2</u> - สวมเสื้อเชิ้ต แขนยาว สวม ทับด้วยเสื้อกันหนาว - สวมกางเกงขายาว	(ไม่มี)

ที่มา : สมศักดิ์ ภู่อายงาม

จากตารางที่ 15 แสดงลักษณะของเครื่องแต่งกายที่พบในพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” บ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า เครื่องแต่งกายของบุคคลต่าง ๆ ที่มาร่วมพิธี มีความใกล้เคียงกัน ทำให้สรุปรูปแบบของเครื่องแต่งกายที่เกี่ยวข้องแสดงทางนาฏศิลป์ที่พบในพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” บ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ 2 แบบ คือ แบบดั้งเดิม และแบบสมัยนิยม

ภาพที่ 21 รูปแบบเครื่องแต่งกายของชาวบ้านที่มาร่วมพิธี
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

หมายเหตุ

- ภาพที่ 36 (ซ้ายมือ) รูปแบบที่ 1 แบบดั้งเดิม
- สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน
- นุ่งโจงกระเบน
- หมสไบ
- ภาพที่ 36 (ขวามือ) รูปแบบที่ 2 แบบสมัยนิยม
- สวมเสื้อคอ ผ่าหน้าแขนสามส่วน
- นุ่งผ้าถุง
- หมสไบ

4.4 เครื่องแต่งกายของผู้ประกอบพิธี

ในการประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพผู้ประกอบพิธีจะสวมเครื่องแต่งกายที่นำเอาวัฒนธรรมเครื่องแต่งกายที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งยึดรูปแบบความเป็นดั้งเดิมของชาวบ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

ภาพที่ 22 เสื้อแขนกระบอกสีขาว

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ภาพที่ 23 ผ้าโจงกระเบนลาย

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ภาพที่ 24 ผ้าสไบสีขาว
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ภาพที่ 25 เข็มขัดเงิน
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ลักษณะของผู้ประกอบพิธี

ภาพที่ 26 ภาพหน้าตรง
ที่มา : สมศักดิ์ ภู่วรายงาม

ภาพที่ 27 ภาพด้านข้าง
ที่มา : สมศักดิ์ ภู่วรายงาม

ภาพที่ 28 ภาพด้านหลัง
ที่มา : สมศักดิ์ ภู่อายงาม

4.5 อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการรำในพิธี

ภาพที่ 29 ดาบไม้
ที่มา : สมศักดิ์ ภู่อายงาม

6. เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธี

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพนี้ ประกอบด้วย โຈ้ง (โพนดินเผา) และโหม่ง

6.1 โຈ้จ (โพนดินเผา) เป็นชื่อของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนัง วิธีบรรเลงโดยการตี (ภาพที่ 5) กลม บุญเขต (2561 : สัมภาษณ์) ได้อธิบายลักษณะของโຈ้จ กล่าวว่า เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายโพนทุกประการ ชาวบ้านในสมัยก่อนเรียกชื่อของเครื่องดนตรีชิ้นนี้ตามเสียง ที่เกิดขึ้นจากการใช้ฝ่ามือตีลงบนหน้าหนัง คือ “โຈ้จ” ส่วนใหญ่พบการใช้โຈ้จสำหรับบรรเลงประกอบพิธีกรรม และการละเล่นพื้นบ้านของประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอศรีเทพ และอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ มีลักษณะทำตัวด้วยดินเผา ซึ่งหน้าหนังแบบหน้าเดียว มีสายโยงเร่งเสียงจากขอบหนังถึงคอโຈ้จ นิยมใช้หวายที่ผ่าเป็นซี่ก นำเหลาให้เป็นเส้นเล็ก ๆ หรือใช้เส้นไหมควั่นเป็นเกลียวรัดที่คอโຈ้จสำหรับยึดสายโยง มีหางยื่นออกไปและบานปลายเสี้ยว ศรีไพร (2561 : สัมภาษณ์) กล่าวเสริมลักษณะของโຈ้จ ความว่า ขนาดของโຈ้จที่ชาวบ้านใช้กันอยู่ ปกติแล้วจะพบขนาดที่แตกต่างกันไปตามขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ที่นำไปบรรเลงเป็นหลัก ไม่มีขนาดที่แน่นอน

ภาพที่ 30 โຈ้จ (โพนดินเผา)

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

หอง ไพฑูรย์ (2561 : สัมภาษณ์) อธิบายถึงวัสดุที่นำมาประดิษฐ์โຈ้จ กล่าวว่า วัสดุที่นำมาประดิษฐ์โຈ้จของชาวศรีเทพน้อย ตั้งแต่โบราณจะใช้เครื่องไม้เครื่องมือ ที่สามารถหาได้ง่ายในบริเวณหมู่บ้านมาประดิษฐ์ ตัวโຈ้จทำจากดินจอมปลวก ส่วนหน้าโຈ้จนำมาซึ่งด้วยหนังสัตว์ เช่น หนังลูกวัว หนังงูเหลือม หนังช้าง หนังควาย เป็นต้น

วิธีการบรรเลงเสมียน ตระกุดราช (2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า การตีโຈ้จทำให้เกิดเสียงหลักมี 2 เสียง คือ เสียง “โຈ้จ” และ “ครึม” เสียงที่ใช้มือตีบริเวณตรงกลางของหน้าหนัง ทำให้เกิด

เสียง “โจ่ง” ส่วนเสียงที่ใช้มือตีบริเวณขอบของหน้าหนัง ทำให้เกิดเสียง “ครึ้ม” บางครั้งจะใช้มืออีกข้างหนึ่งที่ค่อยประคองตัวโจ่งแต่ละลงบนหน้าหนังทำให้เกิดเสียง “จ๊ะ”

ภาพที่ 31 การบรรเลงโจ่ง(โหนดินเผา)ประกอบพิธีกรรม
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

6.2 “โหม่ง” เป็นชื่อของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนัง วิธีบรรเลงโดยการตีเวลาบรรเลงทำให้เกิดเสียง “โหม่ง - โหม่ง” เรียกชื่อตามเสียงที่เกิดขึ้นว่า “โหม่ง” หวอง ไพฑูรย์ทอด (2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ชาวบ้านใหญ่ หรือชาวศรีเทพน้อยในปัจจุบันคงจะรู้จักใช้เครื่องดนตรีชนิดนี้มาเก่าแก่มาก นานานคู่กันมากับกลอง ในภาษาพูดและภาษาเขียนจึงมักกล่าวถึงเครื่องตี 2 ชนิดนี้ว่า โหม่ง กลอง” สอดคล้องกับแนวความคิดของ เสมียน ตระกูลดราข (2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “แต่เดิมนี่ช่วงเวลาอะไรหนึ่งคงจะนำเอาฆ้องกับกลองมาใช้ในการตีเป็นสัญญาณบอกกำหนดระยะเวลา กลางคืนใช้ตีฆ้องได้ยินเป็นเสียง “ ตุ่มๆ” หรือ “ ทุ่มๆ ” จึงเรียกเวลากลางคืนว่า “ทุ่ม” และกลางวันใช้ตีฆ้องได้ยินเป็นเสียง “โหม่ง” หรือ “โหม่ง” จึงเรียกกลางวันว่า “ม่ง” การแบ่งส่วนเวลาในภาษาไทย จึงเรียกว่า “ทุ่ม” และ “โหม่ง” ติดปากจนมาถึงทุกวันนี้”

ภาพที่ 32 โหม่ง

ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เรื่อง ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพของชาวบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาประวัติความเป็นมา ศึกษาองค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ศึกษารูปแบบดนตรีและนาฏศิลป์ จากประเด็นต่าง ๆ พบว่า

พิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ประการ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านบุคคล
2. องค์ประกอบด้านเวลา สถานที่
3. องค์ประกอบเครื่องเซ่นสังเวย
4. องค์ประกอบทางด้านอุปกรณ์

รายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบมีดังนี้

1.องค์ประกอบด้านบุคคล

บุคคลที่มาร่วมในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1.1) ผู้ประกอบพิธีหลัก 1.2) ผู้ประกอบพิธีเสริม 1.3) ผู้เข้าร่วมพิธี ผู้ศึกษาได้นำเสนอรายละเอียดในลำดับต่อไป

1.1) ผู้ประกอบพิธีหลัก

ผู้ประกอบพิธีหลัก หมายถึง ผู้ที่ประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งในทุกขั้นตอนผู้ประกอบพิธีหลักจะมีบทบาทและหน้าที่โดยตรง

อม ปกติจะจะเรียกผู้ประกอบการหลักว่า “แม่หมอ” หรือ “คนทรง” ประจำหมู่บ้าน (พรวน แสงเงิน, 2561 : สัมภาษณ์)

บทบาทหน้าที่

แนวความคิดของผู้ประกอบการหลัก คือ คุณยายพรวน แสงเงิน ได้อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ประกอบการหลัก (พรวน แสงเงิน, 2561 : สัมภาษณ์) สามารถสรุปได้ดังนี้ คนทรงเป็นผู้ทำพิธีกรรมบวงสรวง เป็นผู้ที่สำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาวบ้านนับถือ เพราะเชื่อว่าจะสามารถติดต่อกับเจ้าพ่อศรีเทพ ตลอดจนตรวจดูสิ่งของการบวงสรวงดำเนินการตามขั้นตอนพร้อมทั้งกำหนดเวลาในการบวงสรวง”

คุณสมบัติ

จากแนวความคิดของผู้ประกอบการหลัก คือ คุณยายพรวน แสงเงิน ได้อธิบายถึงคุณสมบัติของผู้ประกอบการหลัก (พรวน แสงเงิน, 2561 : สัมภาษณ์) ดังนี้

- 1) “คนทรง” จะต้องเป็นผู้หญิงเท่านั้น
- 2) การเป็นคนทรงสามารถสืบทอดกันได้ตามเครือญาติ

ภาพที่ 33 ผู้ประกอบการหลัก “คุณยายพรวน แสงเงิน” และผู้ศึกษา
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

1.2) ผู้ประกอบพิธีเสริม

ผู้ประกอบพิธีเสริม หมายถึง ผู้ที่ประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” บางขั้นตอนเท่านั้น บทบาทและหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีเสริมในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมจะมีข้อแตกต่างกันไป

ตามบริบทของพิธีกรรม สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยตามบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมได้ 3 กลุ่ม (พรวน แสงเงิน และปฐศรี กลิ่นเทศ, 2561 : สัมภาษณ์) ได้แก่ กลุ่มผู้ร้อง (ข้าบคำ) กลุ่มนักดนตรี (มือโหม่งกลอง) และกลุ่มนางรำ (นางรำ)

บทบาทหน้าที่

1) กลุ่มคีตศิลป์ (นักข้าบคำ) เป็นผู้ประกอบพิธีเสริมในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคีตศิลป์ ปกติเรียกว่า “นักข้าบคำ” ทำหน้าที่ร้องเพลงประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ซึ่งบทร้องจะมีความแต่ตามกันไปเฉพาะขั้นตอน นักข้าบคำจะใช้ภาษาถิ่น ที่เป็นภาษาถิ่นเฉพาะพื้นที่เรียกว่า “ภาษาไทย - เติ้ง” สำเนียงที่ได้ยินมีความไพเราะและมีเสน่ห์ที่เป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง (ปฐศรี กลิ่นเทศ, 2561 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 34 ผู้ประกอบพิธีเสริมกลุ่มคีตศิลป์ (นักข้าบคำ) “คุณยายปฐศรี กลิ่นเทศ” และผู้ศึกษา
ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

2) กลุ่มดุริยางคศิลป์ (มือโหม่งกลอง) เป็นผู้ประกอบพิธีเสริมในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มดุริยางคศิลป์ ปกติเรียกว่า “มือโหม่งกลอง” (ภาพที่ 13) ทำหน้าที่บรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ”(ปฐศรี กลิ่นเทศ, 2561 : สัมภาษณ์)

3) กลุ่มนาฏศิลป์ (นางรำ) เป็นผู้ประกอบพิธีเสริมในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มนาฏศิลป์ ปกติเรียกว่า “นางรำ” (ภาพที่ 14) ทำหน้าที่เคลื่อนไหวร่างกายประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” เกือบทุกขั้นตอนของพิธีกรรมนางรำจะมีบทบาทมากกว่าประกอบพิธีเสริมกลุ่มอื่นๆ (สมศรี ศรีไพร, 2561 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 35 ผู้ประกอบพิธีเสริมกลุ่มดูริยางคศิลป์ (มือใหม่กลาง)
 “คุณยายไหว ตะกรุดอ่อน, คุณยายเสมียน ตะกรุดราช, คุณยายหวง ไพฑูรย์ทอดและผู้ศึกษา”
 (เริ่มจากด้านซ้ายมือไปหาด้านขวามือตามลำดับ)
 ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

ภาพที่ 36 ผู้ประกอบพิธีเสริมกลุ่มนาฏศิลป์ (นางรำ)
 ที่มา : สมศักดิ์ ภูพรายงาม

1.3) ผู้เข้าร่วมพิธี

ผู้เข้าร่วมพิธีหมายถึง ประชาชนทั่วไปที่มีความเชื่อและความศรัทธาต่อเจ้าพ่อศรีเทพมาเข้าร่วมที่ประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ปกติจะมีทั้งประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ของบ้านศรีเทพน้อย หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนพื้นที่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และต่างพื้นที่ เช่น ลพบุรี สระบุรี นครราชสีมา เป็นต้น ทุกคนต่างมาร่วมพิธีกรรมนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล (พรวน แสงเงิน, 2561 : สัมภาษณ์)

บทบาทหน้าที่

- 1) นำเครื่องสังเวียงมาประกอบพิธี
- 2) แก่สินบนเจ้าพ่อศรีเทพ
- 3) แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว
- 4) รักษาอาการแก้ไข้ได้ป่วยทั้งทางใจและทางกาย
- 5) สอบถามข้อสงสัยที่ตนมีเพื่อนำมาซึ่งแนวทางและวิธีปฏิบัติ

2. องค์ประกอบด้านเวลา สถานที่

2.1 เวลาที่ประกอบพิธี

เสงี่ยม ศรีไพร (2561 : สัมภาษณ์) ได้อธิบายถึงวัน เดือนในการประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ กล่าวว่า “การประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพที่หมู่บ้านนี้ศรีเทพน้อยนี้ ในสมัยก่อน รุ่งปุ รุ่งยาเรียกว่า ฉลองนอกเมือง ปกติจะจัดพิธีก่อน ฉลองในเมือง เสมอไป สำหรับวันเวลาที่กำหนดไว้ตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีชาวบ้านจะรวมตัวกันที่หน้าศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา) เวลาประมาณ 9.00 น. เป็นต้นไปก็จะเริ่มพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ”

2.2 สถานที่ในการประกอบพิธี

จากการศึกษาสรุปได้ว่าสถานที่ประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 ที่เรียกว่า “ฉลองนอกเมือง” ของประชาชนชาวบ้านศรีเทพน้อย มีด้วยกัน 2 แห่ง ดังนี้

2.3 ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (1)

2.4 ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

3. องค์ประกอบด้านเครื่องเซ่นสังเวียง

ในการประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ จะมีเครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีกรรม จำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

3.1 เครื่องสังเวียง

หมายถึง สิ่งที่บรรพบุรุษได้พากันปฏิบัตินำเอาเครื่องคาวหวานมาสังการบูชา เพื่อเป็นการตอบแทนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาคุ้มครองให้อยู่เห็นเป็นสุข และรวมถึงความสามัคคีที่มีอยู่ภายในชุมชน และสืบทอดปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นประเพณีประจำท้องถิ่นที่ควรรักษาให้คงอยู่สืบต่อไป

3.2 เครื่องกำนล

หมายถึง สิ่งของที่ใช้สำหรับในการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาประทับร่างทรง โดยผู้ประกอบพิธีเป็นผู้กำหนดสิ่งของเหล่านั้นขึ้นตามข้อสัญญาหรือข้อตกลงที่ร่างทรงมีต่อเจ้าพ่อว่า ต้องการอะไรบ้างที่เป็นเครื่องกำนัล

4. องค์ประกอบทางด้านอุปกรณ์

ในการรำผีปวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าอุปกรณ์ที่นำมาใช้ประกอบพิธีเป็นอุปกรณ์ที่สื่อให้เห็นถึงความหมายของแต่ละประเภท เช่น อาวุธ คือ ดาบใช้แทนความหมายว่า เป็นอาวุธของเจ้าพ่อศรีเทพไว้สำหรับป้องกันศัตรู พาหนะ เช่น ช้าง ม้า เรือ หมายถึงการเดินทางของเจ้าพ่อที่มาทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนมีความสำคัญในการประกอบพิธีที่ขาดไม่ได้ในการรำปวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการทางมานุษยวิทยา ดนตรี และนาฏศิลป์ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจัดเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในรูปแบบการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งได้สรุปวิจัย ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามวัตถุประสงค์มีผลการวิจัยสามารถนำมาสรุปได้ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของประชาชนชาวอำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และพื้นที่ใกล้เคียง โดยประชาชนพร้อมใจกันจัดขึ้นสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานหลายชั่วคน จนกลายเป็นประเพณี ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประจำทุกปี กำหนดจัดงานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 (หรือตามประเพณีดั้งเดิมจะจัดในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3) ของทุกปีงานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเกิดขึ้นจากคติความเชื่อของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่รอบเมืองโบราณศรีเทพ ภายในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่เคารพนับถือ “เจ้าพ่อศรีเทพ” มาแต่บรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาโดยไม่มีหลักฐาน สนับสนุนชัดเจน ที่ทำให้ทราบว่าการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพมีขึ้นครั้งแรกเมื่อไร ที่ไหน เจ้าพ่อศรีเทพเป็นใคร มาจากไหน อย่างไร เชื่อว่าเจ้าพ่อศรีเทพเป็นเจ้าของเมืองศรีเทพเก่า และคอยปกป้องรักษาเมืองศรีเทพมาแต่สมัยโบราณ ตั้งแต่จำความได้ก็ได้ ผู้เฒ่าผู้แก่ก็พากันจัดงานบวงสรวงให้แล้วพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพจัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือและขอบคุณเจ้าพ่อศรีเทพที่คอยช่วยบรรเทาทุกข์ปกป้องลูกหลานชาวเมืองศรีเทพให้อยู่เย็นเป็นสุขมาโดยตลอด บ้างก็เชื่อว่าการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นการเลี้ยงฉลอง เจ้าพ่อศรีเทพที่กลับจากเดินทางไปทัพไปออกรบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกที่บ้านศรีเทพน้อยหรือที่คนเฒ่าคนแก่จะเรียกว่า “บ้านใหญ่” เพราะเคยเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่และเป็นชุมชนแรกเริ่มดั้งเดิมในบริเวณเมืองเก่าศรีเทพนี้ ประกอบกับบ้านศรีเทพน้อย นี้เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่กว่าทุก ๆ หมู่บ้านในตำบลศรีเทพ และบริเวณตำบลใกล้เคียง ในปัจจุบัน

ประชาชนส่วนใหญ่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับบ้านศรีเทพน้อยนี้มีพื้นเพเป็นชาวไทย - เบิ่ง เป็นส่วนใหญ่ ก่อนที่จะแยกย้ายอพยพออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่เป็นหมู่บ้านชุมชนต่างๆ ทั้งในจังหวัดเพชรบูรณ์และต่างจังหวัดซึ่งพื้นเพเดิมของประชาชนในชุมชนดังกล่าวข้างต้น ก็มาจากบ้านศรีเทพน้อย หรือ “บ้านใหญ่” ในอดีต ทำให้การเคารพนับถือและพิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพเป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียงนี้ กลายเป็นที่รู้จักดีของประชาชนชาวอำเภอศรีเทพและพื้นที่โดยรอบสำหรับขั้นตอนของพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” จากการศึกษาทำให้ทราบว่าขั้นตอนของพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของประชาชนชาวบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์มีขั้นตอนที่ซับซ้อนหลาย ขั้นตอน จากการศึกษาผู้ศึกษาได้จำแนกเป็นขั้นตอนหลัก ๆ 3 ขั้นตอน ดังนี้ขั้นตอนที่ 1 ก่อนประกอบพิธีกรรมประกอบด้วย 2 พิธีย่อย คือ พิธีแต่งตัวและพิธีขออนุญาตขั้นตอนที่ 2 ขณะประกอบพิธีกรรมประกอบด้วย 7 พิธีย่อย คือ พิธีเชิญ พิธีเข้า พิธีรับเครื่องเซ่น (เครื่องสังเวย) พิธีเสี่ยงทาย รักษา พิธีเล่น พิธีเรียกขวัญ และพิธีส่งขั้นตอนที่ 3 หลังประกอบพิธีกรรมประกอบด้วย 2 พิธีย่อย คือ พิธีรับเครื่องสังเวยและพิธีเป็นลูกช้าง โดยนำทฤษฎีทางด้านประวัติศาสตร์มาใช้ในการศึกษา

2 องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพมีดังนี้

1. องค์ประกอบด้านบุคคล บุคคลที่มาร่วมในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นผู้ประกอบพิธีหลักกลุ่มที่สองเป็นผู้ประกอบพิธีเสริมและกลุ่มสุดท้ายเป็นผู้เข้าร่วมพิธี

2. องค์ประกอบด้านเวลา และสถานที่ ประกอบพิธี วัน เดือน ในการประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ กล่าวว่า “การประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพที่หมู่บ้านนี้ศรีเทพน้อยนี้ ในสมัยก่อนรุ่นปู่ รุ่นย่าเรียกว่า ฉลองนอกเมือง ปกติจะจัดพิธีก่อน ฉลองในเมือง เสมอไป สำหรับวันเวลาที่กำหนดไว้ตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีชาวบ้านจะรวมตัวกันที่หน้าศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา) เวลาประมาณ 9.00 น. เป็นต้นไปก็จะเริ่มพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ส่วนสถานที่ประกอบพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 ที่เรียกว่า “ฉลองนอกเมือง” ของประชาชนชาวบ้านศรีเทพน้อย มีด้วยกัน 2 แห่ง ดังนี้ 1) ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ 2) ศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา)

3. องค์ประกอบด้านเครื่องเซ่นสังเวย ในพิธีกรรม “บวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ” ของประชาชนบ้านศรีเทพน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์จำแนกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ เครื่องสังเวย และเครื่องกำนัลเครื่องบูชาสำหรับพิธีกรรม “เจ้าพ่อศรีเทพ”

ข้างต้นเป็นเครื่องบูชาที่สำคัญ ๆ เท่านั้น ในปัจจุบันมีการเพิ่มเติมเครื่องบูชาอีกหลายชนิดตามกำลังศรัทธาของผู้เข้าร่วมพิธีปกติผู้เข้าร่วมพิธีแต่ละคนไม่จำเป็นต้องมีทุกอย่าง ตามกำลังศรัทธาของชาวบ้าน ส่วนใหญ่จะนิยมนำข้าวโป่งและนางเล็ด มาตั้งรวมไว้บริเวณหน้าศาลเจ้าพ่อศรีเทพ (ศาลอีตา) และจะมีเครื่องบวงสรวงกองกลางของหมู่บ้าน โดยบ้านศรีเทพน้อยหรือ “บ้านใหญ่” เป็นผู้จัดเตรียมไว้

4. อุปกรณ์

ในการรำพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าอุปกรณ์ที่นำมาใช้ประกอบพิธีเป็นอุปกรณ์ที่สื่อให้เห็นถึงความหมายของแต่ละประเภท เช่น อาวุธ คือ ดาบ ใช้แทนความหมายว่า เป็นอาวุธของเจ้าพ่อศรีเทพไว้สำหรับป้องกันศัตรู พาหนะ เช่น ช้าง ม้า เรือ หมายถึงการเดินทางของเจ้าพ่อที่มาทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนมีความสำคัญในการประกอบพิธีที่ขาดไม่ได้ในการรำบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ โดยนำทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์มาใช้ในการศึกษา

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งได้ทำการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกัน แล้วนำมาวิเคราะห์ตามลำดับ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความสำคัญของพิธีบวงสรวง จากการศึกษาข้อมูลอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ที่ระบุได้ว่า เจ้าพ่อศรีเทพ คือใคร มาจากไหน แต่เรื่องราวของเจ้าพ่อศรีเทพเกิดจากคำบอกเล่าภายในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งในคำบอกเล่าทำให้มีการสืบเนื่องขยายต่อโดยคำพูดจากคนในหมู่บ้านนาตะกุด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมไปถึงประชาชนที่อาศัยอยู่แถบพื้นที่ใกล้เคียง ได้รับรู้ถึงความสำคัญของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพว่ามีความสำคัญอย่างไร และทำไมคนในหมู่บ้านนาตะกุดจึงให้ความสำคัญในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพมาเป็นระยะเวลายาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษในอดีตกาลมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในอดีตความสำคัญเกิดจากคนกลุ่มเล็ก ๆ ในหมู่บ้านจนกลายมาเป็นความสำคัญในปัจจุบันที่มีองค์กร และมีสถาบันต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้ภายในพื้นที่บ้านนาตะกุด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ว่า มีทั้งหมด 3 ตำนาน ดังนี้ อำนวย สนประเสริฐ(2561 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวไว้ในตำนานที่ 1 บทที่ 4 อยู่ในหัวข้อความสำคัญของพิธีบวงสรวง และจ่าง อินทร์จงใจ(2561 : สัมภาษณ์) กล่าวไว้ในตำนานที่ 2 บทที่ 4 อยู่ในหัวข้อความสำคัญของพิธีบวงสรวง และถั่วต๊ด บุญสะอาด(2561 :

สัมภาษณ์) กล่าวไว้ในตำนานที่ 3 บทที่ 4 อยู่ในหัวข้อความสำคัญของพิธีบวงสรวง ซึ่งตำนานทั้ง 3 ตำนานนี้ไปสอดคล้องกับการที่ผู้วิจัยได้นำเอาทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ของ(ธีราพร ทวีธรรมเจริญ, 2553 : 107) และ(Kammeyer, Kenneth, 1997, หน้า 88-90) มาใช้ในการวิเคราะห์ในหัวข้อความสำคัญของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ

2.ประวัติความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ สมอง อิมโพด(2561 : สัมภาษณ์) กล่าวไว้ว่าปัจจุบันพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ จะกำหนดจัดงานตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 (หรือตามประเพณีดั้งเดิมจะจัดในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3) ซึ่งกลุ่มคนหรือประชาชนที่เข้าร่วมในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพนี้มีผู้เข้าร่วมงานทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ ตลอดจนทุกเพศทุกวัยที่มีการรวมตัวกันเนื่องจากความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อองค์เจ้าพ่อศรีเทพ จนกลายเป็นการสืบทอดทางด้านประเพณีประจำหมู่บ้านนาตะกุดไปแล้ว ในเรื่องของความเชื่อนี้เองไปตรงกับ ปรงศรี กลิ่นเทศ(2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าถ้าใครมีเรื่องทุกข์ร้อนหรือเรื่องที่ทำให้เราอยากจะได้ในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้แล้วยังไม่ได้ก็ให้ไปกราบไหว้ขอพรจากเจ้าพ่อศรีเทพ ท่านก็จะบันดาลในสิ่งที่เราขอให้สมปรารถนา รวมถึงความมีอิทธิฤทธิ์ที่เจ้าพ่อมีต่อคนในหมู่บ้านนาตะกุดที่คอยช่วยเหลือปกป้องความชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาทำร้ายคนในหมู่บ้าน อีกมุมหนึ่งที่ เสียมศรีไพร(2561 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่าเป็นการเลี้ยงฉลองที่เจ้าพ่อศรีเทพกลับมาจากการเดินทางไปทัพ ซึ่งในหมู่บ้านนาตะกุดเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ ในสมัยก่อนเรียกว่า บ้านใหญ่ โดยดั้งเดิมจะอยู่ในบริเวณเมืองเก่า ซึ่งไปตรงกับ พรวน แสงเงิน(2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าในอดีตมีชาวไทเบิ้งได้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านนาตะกุด จึงมีชุมชนที่เกิดขึ้นอีกมากมายและมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเหตุผลนี้เองจึงเกิดพิธีกรรมหรือการนับถือของประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ และในบริเวณใกล้เคียงกลายเป็นที่รู้จักกันคือ พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ สิทธิ จริตแก้ว(2561 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวไว้ว่าในการบวงสรวงนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ในพิธีก็คือ

3.เครื่องเซ่นสังเวย และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ จะมีเครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีกรรม ซึ่งเราจำแนกได้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ เครื่องสังเวย และเครื่องกำนัล ทั้ง 2 ประเภทนี้จะมีบทบาทและความสำคัญแตกต่างกันโดยแบ่งความหมาย และความสำคัญ รวมถึงองค์ประกอบที่ต้องใช้ในพิธีบวงสรวง ตามที่ พรวน แสงเงิน(2561 : สัมภาษณ์) กล่าวไว้ว่าเครื่องสังเวยคือ เครื่องที่เปรียบเสมือนการให้คำมั่นสัญญาที่มีไว้ให้แก่เจ้าพ่อศรีเทพว่า ถ้าเราได้มาขออะไรท่านแล้วได้สมความปรารถนาก็จะนำเครื่องสังเวยนั้นมาให้ตามที่ตกลงกันไว้มีทั้ง ประเภทคาว-หวาน ผลไม้ชนิดต่าง ๆ ที่จะเป็นกฎเกณฑ์ของผู้ประกอบพิธีเป็นตัวกำหนดว่า จะใช้อะไรบ้างก็อย่าง และอย่างละ

เท่าไรในการทำพิธีทุกครั้ง ทุกปีอาจจะมีข้อแตกต่างหรือชนิดของอาหารหวาน-คาว ผลไม้ที่มีตามฤดูกาล และหามาได้ตามท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในหมู่บ้าน รวมถึงฐานะที่จะมีกำลังหามาในแต่ละปีที่เกิดขึ้น และจะแตกต่างจาก เครื่องกำนัล ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ผู้เข้าทำพิธีหรือเรียกว่า คนทรง ได้เป็นผู้สื่อสารและกำหนดขึ้นมาว่าจะต้องใช้อะไรบ้าง ตามที่ พรพน แสงเงิน(2561 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าเครื่องกำนัลถ้าพูดกันง่าย ๆ ก็คือ เครื่องที่ใช้อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้หมายถึง เจ้าพ่อศรีเทพให้มาสถิตย์ หรือมาอยู่ในพิธีที่กำลังจะเกิดขึ้นโดยในเครื่องกำนัลนั้นจะประกอบไปด้วย สมศรี ศรีไพร(2561 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวและให้ข้อมูลเอาไว้ในบทที่ 4 ว่ามีอะไรบ้าง และอีกอย่างหนึ่งที่ถั่วตัด บุญสะอาด(2561 : สัมภาษณ์) ได้สรุปถึงเครื่องกำนัล และเครื่องบูชาว่า โดยปกติแล้วนั้นในเบื้องต้น เครื่องบูชาที่สำคัญที่เป็นส่วนหลักใหญ่ ๆ ทางหมู่บ้านนาตะกุดจะเป็นผู้เตรียมเอาไว้แล้ว ส่วนในเรื่องของความศรัทธาที่หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำมาเสริมหรือเพิ่มในส่วนที่ขาดเติมเต็มให้ครบเพื่อจะทำให้พิธีนั้นสมบูรณ์แบบในทุก ๆ ปี ส่วนเรื่องของอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมพบว่าการรำพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอาวฐ และกลุ่มพาหนะ ซึ่ง 2 ชนิดนี้เป็นอุปกรณ์ที่ผู้เข้าทรงหรือผู้ทำพิธีใช้ในการประกอบพิธี คือ มีดดาบผู้เข้าทรงต้องถือประกอบการรำ ม้าคือพาหนะที่เปรียบเสมือนเจ้าพ่อใช้ขี่ออกศึกสงครามนั่นเอง

4. ขั้นตอนของพิธีและรูปแบบของการรำที่อยู่ในพิธีกรรม เนื่องจากพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีรูปแบบขั้นตอนหลักที่ประกอบไปด้วยกัน 3 ขั้นตอนคือ ก่อนพิธีกรรม ขณะประกอบพิธีกรรม และหลังประกอบพิธีกรรม ตามที่แต่ละขั้นตอนย่อมแตกต่างกันออกไปรวมถึงผู้ประกอบพิธีใช้ในแต่ละช่วงขั้นตอนไม่เหมือนกัน เช่น ก่อนประกอบพิธีกรรมก็จะแยกออกเป็น พิธีขออนุญาต พิธีแต่งตัว ขณะประกอบพิธีกรรมก็จะแยกออกเป็นอีก 7 พิธีคือ พิธีเชิญ พิธีเข้า พิธีรับเครื่องบูชา พิธีเสี่ยงทายรักษา พิธีเล่น พิธีเรียกขวัญ และพิธีส่ง ผู้ประกอบพิธีหลักรวมถึงองค์ประกอบทางด้านบุคคล ศิลปิน และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มาอยู่ในขั้นตอนนี้ก็จะใช้และมีความสำคัญที่แตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นทางด้านลำดับขั้นตอน เหตุการณ์ ความสำคัญ ที่รวมอยู่ในช่วงของขณะประกอบพิธีกรรม ส่วนสุดท้ายก็คือ หลังประกอบพิธีกรรมในช่วงสุดท้ายที่อยู่ในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพก็มีส่วนย่อยออกไปเพียง 1 พิธีเท่านั้น ก็คือ พิธีรับเครื่องบูชา ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีหลัก ผู้ประกอบพิธีร่วม รวมถึงกลุ่มนักดนตรี ผู้ร่วมเข้าพิธี กลุ่มนาฏศิลป์ และผู้เข้าร่วมพิธีทั่วไป บทร้องที่มีบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันในขั้นตอนสุดท้ายนี้ซึ่งแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคล รวมถึงผู้ประกอบพิธีก็จะเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมดในขั้นตอนสุดท้ายรวมถึง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยเรื่อง ความเป็นมาของพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพ
 - 1.1 ควรมีการนำงานวิจัยการศึกษาพิธีกรรมและการละเล่นท้องถิ่นพื้นบ้านในพื้นที่อื่นบ้าง
 - 1.2 เผยแพร่ด้วยการจัดการแสดงพร้อมการบันทึกด้วยระบบวีดิทัศน์และภาพถ่ายเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ตามลำดับขั้นตอน สำหรับการศึกษ วิเคราะห์เปรียบเทียบ
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
 - 2.1 ควรมีการส่งเสริมและอนุรักษ์สืบสานพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพอีกทั้งการละเล่นพื้นบ้านประเภท นางควาย ลิงลม นางสุม นัไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป
 - 2.2 ประกอบกับปัจจุบันพบว่าผู้สืบทอดมีอายุน้อยและจำนวนผู้รู้อย่างแท้จริงเริ่มลดน้อยลง จึงควรเป็นแนวทางในการศึกษาเชิงอนุรักษ์ และเป็นข้อมูลทางวิชาการสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม. (2552). **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคนอื่นๆ. (2545). **วิถีชุมชน : คู่มือการเรียนรู้ที่ทำงานชุมชน** **ง่ายได้ผล และสนุก**. นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). **วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). **ประเพณีการทงผีเจ้านายและบทบาททางสังคม : ศึกษาในกรณีในจังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชมนาด กิจจันทร์. (2547). **นาฏยลักษณะตัวพระละครแบบหลวง**. วิทยานิพนธ์ดุฎฐบัณฑิต. ศิลปกรรมศาสตร์ (นาฏยศิลป์ไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย.
- ธีราพร ทวีธรรมเจริญ. (2553). **"การเรียนรู้วิถีชุมชนจากแนวคิดในทฤษฎีโครงสร้างทางสังคมและทฤษฎีชุมชน"** ใน วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - มีนาคม 2553.
- _____. (2553). **"การเรียนรู้วิถีชุมชนจากแนวคิดในทฤษฎีโครงสร้างทางสังคมและทฤษฎีชุมชน"** ใน วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - มีนาคม 2553.
- นคร พันธุ์ณรงค์. (2525). **วัฒนธรรมพื้นบ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์**. พิษณุโลก : ศูนย์สุโขทัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- นฤมล แก้วเย็น. (2536). **วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสตูล**. ปริญญา นิพนธ์ ศศ.ม.สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- บรรเจิด ตะกุดเดิม. (2550). **เจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยเบิ้ง ในชุมชนนาตะกุด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์**. การศึกษาค้นคว้าอิสระระดับปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ประทีป นกปี. (2551). **เอกสารประกอบการบรรยายหลักการแนวความคิดการวิเคราะห์ดนตรีและนาฏศิลป์**. พิษณุโลก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปาจารย์ ณ นคร. (2550). **ความรักในทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต**. ปรินญาโท คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรานี วงษ์เทศ. (2536). “การละเล่นและพิธีกรรมในสังคมไทย”, ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน :**

คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แปลก สนธิรักษ์. (2506). **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

พิธีบวงสรวง “เจ้าพ่อศรีเทพ” เมืองเพชรบูรณ์ จัดสร้างศาลหลังใหม่. ใน **หนังสือพิมพ์มติชน**, ปีที่
22, ฉบับที่ 8, 109. (10 กุมภาพันธ์ 2556). หน้า 23.

พระเทพวิสุทธิ อดุลสุนโต (โอชาวัฒน์). (2548). **การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทาง**

พระพุทธศาสนาของร่างทรง กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์
ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภูธร ภูมะธน และคณะ. (2542). **มรดกวัฒนธรรมไทยเบ่งลุ่มน้ำป่าสัก ในเขตที่ได้รับ**

ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป่าสัก. พิมพ์ครั้งที่ 2. ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี.

ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542**.

กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

ระวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธุ์. (2533). **การวัดทัศนคติเบื้องต้น**. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.

รัตมณี แสงสีดา. (2556). **พ่อนแบบลาน ตำบลบ้านดัว อำเภอหล่มสัก จังหวัด**

เพชรบูรณ์. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิทยาการดนตรีและนาฏศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร,
พิษณุโลก.

วินัย วีระพัฒนานนท์. (2538). **กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง
เฮาส์.

ศรีศักร วัลลิโภดม, สุจิตต์ วงษ์เทศ และคณะ. (2535). **ดนตรีและนาฏศิลป์กับเศรษฐกิจและ**

สังคมสยาม. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.

สนธยา พลศรี. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร :
โอเดียนสโตร์.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). **นาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

สรเชต วรคามวิชัย. (2539). *กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราช กรณีบ้านपर्คำ*. ขอนแก่น :

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

Kammeyer, Kenneth C.W. (1997). *Sociology: Experiencing Changing Societies*. Boston : Allyn & Bacon.

Lindsey, LindaL, and Beach, Stephen. (2004). *Sociology*. Upper Saddle River, NJ:Pearson Education.

Parsons, Talcott, and Smelser, Nell J. (1984). *Economyand Society: A Studyinthe Integration of Economic and Social Theory*. London: Routledge & Kegan Paul.
 _____ . (1984). *Economyand Society: A Studyinthe Integration of Economic and Social Theory*. London: Routledge & Kegan Paul.

กมล บุญเขต. 5 มีนาคม 2561. สัมภาษณ์.

เจียบ ตะกุดแก้ว. 20 มิถุนายน 2561. สัมภาษณ์.

ถั่วตัด บุญสะอาด. 5 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

ปรุงศรี กลิ่นเทศ. 20 มิถุนายน 2561. สัมภาษณ์.

เปรี๊ยะ ตะกุดแก้ว. 20 มิถุนายน 2561. สัมภาษณ์.

พิศ ตะกุดอ่อน. 20 มิถุนายน 2561. สัมภาษณ์.

พรวน แสงเงิน. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

เลาะ กลิ่นเทศ. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

หวน ไพฑูรย์. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

เสี่ยม ศรีไพร. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

สมอง อิมโพด. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

สิทธิ จิตแก้ว. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

สมศรี ศรีไพร. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

อำนวย สมนะเสริฐ. 10 เมษายน 2561. สัมภาษณ์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

นายกมล บุญเขต

อายุ 55 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 83 หมู่ 11 ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

นางเจียบ ตะกุดแก้ว

อายุ 83 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 2 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นางปรุงศรี กลิ่นเทศ

อายุ 76 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 212 หมู่ 2 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นางพรวน แสงเงิน

อายุ 79 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 5 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นางถั่วตัด บุญสะอาด

อายุ 76 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 52 หมู่ 1 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นายเลาะ กลิ่นเทศ

อายุ 80 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 212 หมู่ 2 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นางทอง ไพฑูรย์นท

อายุ 77 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 50 หมู่ 2 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นางสมศรี ศรีโพ

อายุ 51 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นายเสงี่ยม ศรีไพร

อายุ 57 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นายสมอง อิมโพด

อายุ 53 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 111 หมู่ 5 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นางเปรี๊ยว ตะกุดแก้ว

อายุ 70 ปี

อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 35 หมู่ 1 บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – ชื่อสกุล	สมศักดิ์ ภูพรายงาม
วัน เดือน ปี เกิด	6 กรกฎาคม 2506
ที่อยู่ปัจจุบัน	83 หมู่ 11 ถนนสระบุรี – หล่มสัก ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
ที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ
ประสบการณ์การทำงาน	
พ.ศ. 2530 - 2537	ผู้จัดการฝ่ายการแสดง เมืองจำลองพัทยา
พ.ศ. 2538 - 2546	พนักงานปฏิบัติการ ธนาคารออมสิน สาขาอุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2529	คบ.(สาขานาฏศิลป์) วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2560	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(วิทยาการดนตรีและนาฏศิลป์) มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก